7. కృతజ్ఞుడు

పంచపాళీలో చాప వేసుకొని, పెరటిలోని ఆకుమళ్ళమీంచి వచ్చే చల్లగాలి పీలుస్తూ, ముసలికళ్ళజోడు తగిలించుకొని అప్పుడే భగవద్గీతను విప్పాడు రాఘవయ్య. బైట ఎవరో తనను పేరుపెట్టి పిలిచినట్టుండి, ఒకసారి తలుపు తీసి చూసి, "దయచెయ్యండి" అని సిల్కు దుస్తుల్లోవున్న తన యీడు మనిషిని ఆహ్వానించి, రెండుతరాల్ని చూసిన కుర్చీ దుమ్ము దులిపి అతిథికి ఆసనాన్ని అమిర్చాడు. ఆ వచ్చినాయన మొదటకాస్త మొహమాటపడ్డా, ఆ మర్యాదను అంగీకరించటమే తనకు ధర్మమైనట్టు కుర్చీని ఆక్రమించుకున్నాడు. రాఘవయ్య చాపమీదనే గోడకానుకుని కూర్చొని, ఆ వచ్చిన వ్యక్తి ముఖకళను పరిశీలించసాగాడు. ఆ పెద్దింటి మనిషి ముఖంలో ఏదో వ్యాకులత స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది.

లౌకికంగా ఐదారు నిమిషాలపాటు కుశలప్రశ్నలూ అవీ కాగానే, ఆ వచ్చినాయన, "మీతో చెప్దామనే వచ్చాను" అన్నాడు.

"ఏమిటీ?" అన్నాడు రాఘవయ్య.

ఆయన తను అనుమానిస్తున్నట్టూ, ఆ చెప్పబొయ్యే విషయం కఠినమైనట్టూ చూశాడు.

"చెప్పండి... యేమీ అనుమానించ నక్కర్లేదు" అన్నాడు రాఘవయ్య. తొందరపాటు సూచించే కంఠంతో.

"ఏమీ లేదు- మీ వాడి విషయం..."

"మా సూర్యమా? ఏం చేశాడు?"

"ఐదారుగురు రౌడీలతో కలిసి నానాగోలా చేస్తున్నాడు..."

"కొంచెం విశదంగా చెప్పండి."

"ఇవ్వాళ ఏప్రిల్ ఫస్టట- మా అమ్మాయి స్కూలు నుంచి ఇంటికి వస్తూవుంటే సైకిల్ మీద వొచ్చి బుడ్డెడు సిరాను దానిమీద చల్లి, జడలాగి..."

"ఆఁ" అన్నాడు రాఘవయ్య, ఏదో ఒక్కసారిగా నమ్మలేని విషయాన్ని వింటూన్న వాడిలాగు.

"నేను అనవసరంగా మీవాడిమీద చాడీలు చెప్పేందుకు రాలేదు. ఇది చాలామంది స్కూలు కుర్రాళ్ళ ఎదుటనే జరిగింది. మిమ్మల్ని నేను చిన్నతనంనుంచీ ఎరుగుదును. మీరెంత మర్యాదస్థులో, ఊళ్ళో ఎంత గౌరవాన్ని సంపాయించుకున్నారో కూడా నాకు తెలుసు. చూడండి; మీ వాడు రాసిన ప్రేమలేఖలు" అని బుల్లి రికార్డును జేబులోంచి తీసి రాఘవయ్య ముందు పడేశాడు. రాఘవయ్య ఒకటి రెండు ఉత్తరాలు నమూనాగా చదివి, ఇక మిగతావి ఏ ధోరణిలో ఉంటయ్యో ఊహించుకో గలిగాడు.

"చూడండి: ఆ బెదిరింపు లేమిటి? మా అమ్మాయిని ఏమేమిటో చేస్తాట్ట... నేనూ ఏడెనిమిది నెల్లనుంచీ యీ వేషాల్ని చూస్తూ సహించి వూరుకున్నాను. నేను తలుచుకుంటే మీవాణ్ని ఏమీ చెయ్యలేనంత బలహీనుణ్నిగా లేను. కాని ఏదైనా మీతో చెప్పి చేద్దామనే ఇట్లా వచ్చాను. ఇంకోటి ఆలోచించండి. గౌరవంగా బతకటం కష్టంకాని, ఉన్న గౌరవాన్ని పోగొట్టుకోవటం ఎంతలో పని?"

రాఘవయ్య నిట్టూర్పుతో తల తిప్పి "నాకు తెలుసు తాసిల్దారుగారూ! మీరు ఉదార స్వభావులు... గొప్పింటి వాళ్ళతో తూగలేక పోయినా- నా మీద యీ గౌరవాన్ని ఉంచినందుకు నేను మీకు కృతజ్ఞుణ్ని. నేను వాడి పని పడతాను" అన్నాడు.

"మీరా మాట అంటే చాలు. ఇక నాకు శెలవా?"

రాఘవయ్య ఆయనకు నమస్కరించి, రోడ్డుమీది దాకా సాగనంపి, తిరిగొచ్చి తన స్థలంలో కూర్చొని భగవద్గీత విప్పాడు. కాని, యీ ముసలితనంలో తనకు కనిపించవలసిన శాంతి ఆ గీతలో ఎక్కడా దొరకటం లేదు. ఆ అచ్చులోని అక్షరాలు సూర్యం రాసిన ప్రేమలేఖల్లోని వంకరటింకర అక్షరాల్లా గున్నై. హృదయంలో ఏదో తుపాను చెలరేగింది. బాధగా కళ్ళు మూసుకొని గతించిన జీవితాన్ని సింహావలోకనం చేసుకోసాగాడు:

తనూ, భార్యా పుత్రులకోసం తహతహలాడటమూ, వరసాగ్గా ముగ్గురు కొడుకులు పుట్టి, చిన్నతనమన్నా గడవక ముందే నేలపాలవటమూ, నాలుగో వాడుగా పుట్టిన యీ సూర్యం విధి కరుణవల్లనో, దంపతుల అదృష్టం వల్లనో పెరిగి పెద్దవాడవటమూ, తన జీవితంలో తను నిజంగా తీర్చలేని అనేక కోర్కెల్ని సూర్యానికి తీర్చటమూ, వాడి ముద్దుముచ్చటలే తన మనస్సుకు ఆనందాన్నివ్వటమూ అతనింకా మరచిపోలేదు.

వాడి జీవితాన్ని రాణింపజేసేందుకు తనూ, భార్యాకూడా అనేక సౌఖ్యాల్ని బలి ఇచ్చుకున్నారు. పోయిన ముగ్గురు పిల్లల మీది మక్కువనూ కూడా వీడొక్కడి మీదనే చూపుతూ ప్రాణసమానంగా పెంచుకొచ్చి, పెరిగి పెద్దవాడై తననొక సుపుత్రుని తండ్రిగా చేసిన తన యీ ముసలితనంలో చేదోడు వాదోడుగా నిలిచి ఒక కంట కనిపెడుతూ వుంటాడని, వాడి ఒళ్ళో తలపెట్టుకొని, వాడి నీడలో హాయిగా మృత్యుదేవతను ఆహ్వానించుకోవటం కూడా తనకు మనశ్శాంతేననీ తలిచిన రోజులు వెనుకనే గడిచిపోయినై.

వాడు ఎంత వాడైనాడు: అంత ముద్దుగా, గారాబంగా పెరిగిన సూర్యం తన కళ్ళయెదుట ఎట్లా చెడిపొయ్యాడు. స్కూలుకు వెళ్తున్నానని చెప్పి గోలీకాయ లాటకూ-గాలిపటాల్ని ఎగరేసుకునేందుకూ వెళ్ళటం మొదలు, రౌడీల స్నేహంతో తాగుడు నుంచీ ఉంపుడుకత్తెల వరకూ వాడు ముందుకు సాగాడు. మొదటినుంచీ కూడా వాణ్ని సక్రమమార్గంలో పెట్టాలనే ఉద్దేశం ఆచరణలోకి లాక్కురాకుండానే కాలచక్రం వాణ్ని యీ విధంగా లాక్కొచ్చింది, మొదట్లో కొడుకు మీది అనురాగంచేత వాడి చెడుప్రవర్తనను నమ్మలేకా, తరువాత వాణ్ని క్షమిస్తూవచ్చీ తల్లి అడ్డంపడి వాణ్ని కాపాడుతూ రావటంవల్లా తన కన్నెర్రకు తావులేకుండా అమిత దుర్మార్గుడయ్యాడు. తన వంశ మర్యాదా, తను బతుకుతూన్న యీ బీదరికంలోనే తను సంపాయించుకో గలిగిన పలుకుబడీ- అన్నింటికీ వాడు వేరుపురుగయ్యాడు. తను 'కన్నవాడు' కనుక వాడివల్ల కలిగే హానిని భరించటం తనకు తప్పదు; కాని వాడు ఊరందరికీ హానికరంగా ఉండే స్థితి కూడా వచ్చింది. 'ఎవరిపిల్లాడూ' అనే ప్రశ్న 'రాఘవయ్య కొడుకే!' అనే మామూలు సమాధానాలే ఊళ్ళో జరిగే దుర్మార్గాల్లో ముప్పాతిక వంతుకు జవాబులుగా తయారయినై. గొప్ప ఇంటి పడుచులతో లేనిపోని సరసాలకు దిగి, వారి ఆగ్రహానికి వాడు గురైనా - తనకు లోకుల దృష్టిలో వున్న గౌరవమైతేనేం, ఆ పెద్దింటి మనుషులు భయపడే పరువు మర్యాదలైతేనేం వాణ్ని ఇంతవరకూ కాపాడుకొచ్చినై. ఈ అల్లుణ్ని దండించాలంటే - ప్రజలు భయపడి ఊరుకోవటం లేదు. తన ముఖం చూసీ, తన బాధ్యతను గుర్తించీ వారింకా సహనాన్ని చూపుతున్నారు. లేక పోతేనా....

వాడు సుపుత్రుడౌతాడని తను ఆశపడ్డాడు కాని, లేకుంటే ఆ ముగ్గురి గతే వీడికి పట్టినా తన విధిని తను దూషించేవాడే కాదు. తనపైన పెరిగి పెద్దదైన చెట్టునీడకు తను నోచుకోకపోయినా - అది తన వేళ్ళతో పెరిగిన నేలనే భేదిస్తుందని తను కలనైనా ఊహించలేదు కదా! భాగ్యవంతులకు డబ్బుండబట్టి, లేనిపోని వ్యసనాల పాలై చెడిపోవటం తనకు తెలుసు కాని, బీదవాళ్ళు కూడా యీ విధంగా క్రూరులవటం అతనికి కొత్తగానే కనిపించింది. చేతికందకుండా పోయి పోయి యీనాడు తనకు అందని కొమ్మపైన కూర్చొని, తన నొక చేతకానివాడుగా చేసి వాడు తన ఆనందాన్నే

అనుభవిస్తున్నాడు. కురుపుత్రులవల్ల ధృతరాష్ట్రుడు పడ్డ బాధంతా రాఘవయ్యకు అర్థమైంది. జీవితం ఎంత 'రిస్క్'తో కూడుకున్నది!

గత ఎనిమిది సంవత్సరాల చరిత్రలోని అనేక ఘట్టాలు యీనాడు ఒకేత్తుగా రాఘవయ్య మీద పనిచేసినై. మూసి వున్న అతని కళ్ళవెంట చేతకాని కోపం కన్నీటి రూపాన వెలికురికింది.

"ఏమిటి, అట్లా ఉన్నారు?"

గృహిణి మాటలకు రాఘవయ్య మళ్ళీ యీ ప్రపంచంలో పడ్డాడు. ఆమె చూడకుండా కన్నీరు తుడుచుకొని, దుఃఖం వల్ల ఎండిన గొంతును స్వాధీనంలోకి తెచ్చుకునేందుకు ప్రయత్నించాడు. ముఖకళను మారుద్దామని వ్యర్థప్రయత్నం చేసి కోపంతో ఒణికే కంఠంతో "నీ సుపుత్రుడి సంగతి–" అన్నాడు.

"ఏం చేశాడు?" అంది ఆమె దగ్గిరిగా వచ్చి నిలబడుతూ.

"తాసిల్దారుగారి అమ్మాయిని గోలచేశాడు– ఇంకేం చెయ్యాలి? లోకంలో మన స్థానం ఎక్కడ? బీదరికంలోనే గౌరవమర్యాదల్ని సంపాయించుకున్నాం. మనతరం అయిపోవచ్చింది వాడి వల్ల 'అవును' అనిపించుకున్న బతుకుని పాడుచేసుకోవటం తప్ప నా కింకేమీ కనిపించదు. ఇక ముందు మనం సంపాయించ బొయ్యేది శాంతి కాదు. సౌఖ్యమూ కాదు– బాధా, అపకీర్తీను."

ఆమె వింటూ సమాధానం కోసం మాటల్ని వెతుక్కుంటోంది.

"కొడుకుండీ చెడిపొయ్యాడే అని ఏడవటంకన్న – అసలు కొడుకులే లేరే అని ఏడవటమే మేలనిపిస్తోంది. వాడు నిష్ప్రయోజకుడైనందుకు నాకేమీ విచారం లేదు. మనను సంతోషపెట్టకపోయినా దిగులులేదు. కాని లోకకంటకుడయ్యాడు..."

"అంతగా బాధపడటం దేనికీ?" అంది ఆమె.

"నువ్విక కట్టిపెట్టు. ఈ రకం ఓదార్పులే వాణ్ని ఇంతవరకూ తీసుకొచ్చినై. మన పుత్రప్రేమంతా పాలుపోసి పామును పెంచినట్టుంది. నీ బిడ్డ నీకు ముద్దుకావచ్చు; కాని లోకులందరికీ ముద్దు కాదుగా! ఇప్పటికైనా నువ్వు కన్ను తెరవలేదు. ఇంటికి ఎప్పుడు వస్తాడో, ఎప్పుడు పోతాడో తెలియదాయె! ఇంట్లో ఏవిధంగా ఉపయోగపడే వస్తువున్నా దొంగిలించుకుపోతాడు. వాడు ఆకలితో మాత్రమే ఇంటికొచ్చి నప్పుడు యేమీ అనలేము. ఆకలి తీరాక వాడికి ఇంటి అవసరం కూడా తీరుతుందాయె! తాగుడుదాకా వచ్చినవాడు–"

ఆమె ఇక వినలేకపోయింది. "సరే వచ్చాక అడుగుదాం" అంది.

"అడగాల్సిందే! వాడి దృష్టిలో మన కసలు స్థానం ఏదీ? మనం ఎంతవరకూ వాడికి అవసరమో అంతవరకూ ఉపయోగించుకున్నాడు. ఇప్పుడు వాడికి తండ్రి

అక్కర్లేదు. తల్లి అక్కర్లేదు. లోకాన్ని బెదిరించి, బాధించి, మోసపుచ్చి బతుకుతేచాలు. వాడు మనను వదిలేసినా- వెధవ సంబంధం మనం వాణ్ని వదిలించుకోకుండా అడ్డం పడుతోంది. వాడు మనకు సంపాయించి పెట్టక్కర్లేదు. తిని ఎవరికీ హాని చెయ్యకుండా తిరుగుతే చాలు. మనం పొయ్యాక వాడెల్లా తయారైనా ఫర్వాలేదు. కాని ఇంకా బతికివున్న మనను యీ విధంగా బాధించటం-"

మాట పూర్తికాక మునుపే ఆమె అంది: "ఈ మాటలన్నీ ఇప్పుడెందుకు? వాడొచ్చాక..."

"అదే... వాణ్ని రానీ; నువ్వేమీ అడ్డుపడవోక, అసలు విననట్టే మాట్లాడకుండా వూరుకో, ఇవాళ సంగతేమిటో తేలుస్తాను."

"సరే" అని ఆమె వంట పనిమీద వెళ్ళిపోయింది.

2

దాదాపు ఆ రాత్రంతా రాఘవయ్య నిద్రాదేవితో విరోధం పూనాడు. సూర్యం ఇంటికి వస్తే తను కొత్త మార్గాల్లో ఉపయోగించ వలసిన సామ దాన భేద, దండోపాయాల్ని గూర్చి ఆలోచించసాగాడు. తెల్లవారుజామువరకూ బుర్ర మొద్దుబారేట్టు ఆలోచించినా అతనికి తృప్తి కలగలేదు. ఊహా ప్రపంచంలోని సూర్యంతో తను చేసిన వాదనలూ, వాణ్ని తిట్టినతిట్లూ వాడి మీద తన స్వాధీనం తప్పిన కోపమూ- అన్నీ కలిసి అతన్ని పూర్తిగా అలసిపొయ్యేట్టు చేసినై. తెల్లవారుజాముకు కాబోలు కాస్త గుడ్డి కునుకు పట్టింది.

భార్య వచ్చి తట్టి లేపి, "మిమ్మల్ని ఎవరో పిలుస్తున్నారు" అంది.

అతను నిద్రకళ్ళను తుడుచుకుని వెళ్ళి తలుపు తెరిచాడు. అప్పటికింకా తెల్లారలేదు; నిర్మలాకాశంలో చంద్రుడు మాత్రం గస్తీ తిరుగుతున్నాడు. ఈ చల్లగాలిలో హాయిగా నిద్రపోవలసిన లోకంనుంచి- తనకోసం యీ పూరిపాకను వెతుక్కుంటూ వచ్చిన వ్యక్తి తాసిల్దారుగారు!

అతను ఆశ్చర్యపడి "దయచెయ్యండి" అన్నాడు.

"అక్కర్లేదు; రాఘవయ్యగారూ! ఇకముందు మీ ఇంట్లోకి రావలసిన అవసరం కూడా కలగదు. ఈ చివరిసారికి మాత్రం- మీ నిద్రాభంగానికి నన్ను క్షమించి- ఇలా యీ అరుగు మీదికి వస్తే మాట్లాడి వెళ్ళిపోతాను."

ఏదో గొప్ప ప్రమాదమే సంభవించిందని రాఘవయ్య దిగులుపడుతూ మెల్లిగా అరుగు మీదికి వెళ్ళి ఆయన పక్కనే నిలబడ్డాడు.

"ఇక లాభంలేదు రాఘవయ్యగారూ! సహనానికి కూడా ఒక మితి వుంటుంది. గౌరవ కుటుంబీకుల మవటంవల్ల చప్పున బైటపడితే ఆ గౌరవం కాస్తా పోతుందేమోనని భయపడి ఇన్నాళ్ళూ ఊరుకున్నాం. కాని ఆ సహనమే యీ స్థితికి లాగింది."

"ఏమైంది?" అన్నాడు రాఘవయ్య ఆత్రుతతో.

"చూడండి రాత్రి మీవాడు బాగా తాగి, ఇంకా పదిమందిని వెంటేసుకొని వచ్చి మా ఇంటిమీద పడ్డాడు. అమ్మాయిని పేరున పిలుస్తూ తలుపు తెరవమనీ... వీధంతా గోల గోల చేసి ఇంతకుముందే వెళ్ళిపొయ్యాడు. ఈ విషయాల్ని మీతో చెప్పికూడా లాభం లేదనుకుంటాను. ప్రభుత్వం వుంది. రక్షణను ఇచ్చే న్యాయం వుంది. వీటిని మించిన పలుకుబడి, అర్థ బలమూ, అంగబలమూ లేకపోలేదు. వాటి నన్నింటినీ ఉపయోగించటం కన్న వేరుమార్గంకూడా లేదు. ఈ సంగతే మీతో చెప్పిపోదామని వొచ్చాను."

ఈ మాటలు రాఘవయ్యను శిలాప్రతిమలాగు చేసినై. 'ఎంతవాడయ్యాడు!' అన్నాడు అస్పష్టంగా. గొంతుకు తడి ఆరిపోయింది. దుఃఖం ఒక వైపున గొంతుకు అడ్డంపడుతోంది. బలవంతాన మాట్లాడసాగాడు.

"నేను కనుక్కుంటాను!" అన్నాడు కోపంతో.

"ఇంకేం కనుక్కుంటారు? మీకు చేత నౌతుందేమో ననుకున్నాను. ఆ స్థితి కూడా దాటిపోయింది. తొండ ముదిరి ఊసరవెల్లి అయింది. ఇంక లాభంలేదు."

ఔను– తను తండ్రిగా పనికిరాని వాడయ్యాడు. దుర్మార్గుణ్ని కని, పెంచి లోకం మీద వదిలిపెట్టాడు. వాడు తన చేతికి మీరిపొయ్యాడు. ఆ శిక్షను కూడా అనుభవించవలసింది తనేనేమో?

ఏదో చెప్పరాని ధైర్యంతో, "మీరు కాస్త ఆగండి, రేపు ఒక్కరోజూ నాకు అవకాశం ఇవ్వండి" అన్నాడు.

"ఏం లాభం?" ఆయన నిట్టూర్చి, రాఘవయ్య మాటల్ని కూడా వినిపించుకోకుండానే వెళ్ళిపొయ్యాడు.

ఒక నిమిషం తాసిల్దారుగారు వెళ్ళిన వైపు చూస్తూ నిలబడి, చప్పున తెలివితెచ్చుకొని, చరచరా ఇంట్లోకి వచ్చాడు. అతని కళ్ళు నిప్పుల్ని కక్కుతున్నయ్. శ్వాస ఉష్ణవాయువుల్ని తోడు తెచ్చుకుంటోంది. ఆ మూర్తి భార్యకు ఉగ్రంగా కనిపించింది. ముసలితనంవల్ల శక్తిలేని భర్తకాడు; ఆ ఆకారంతో అతను మనుషుల్ని విరుచుకుతినగల బలశాలి! ఒక్క క్షణంలో ఎంత బలవంతుడుగా కనిపిస్తున్నాడు!

"విన్నావుగా?" అన్నాడు భార్యతో. ఆ గొంతులోని కఠినత్వం ఒక స్త్రీని భయపెట్టటంలో కూడా ఆశ్చర్యం లేదు.

ఆమె తలతిప్పి, భర్త కళ్ళల్లోకి చూడలేక నేలచూపులు చూస్తూ అంది: "వాణ్ణొకసారి ఇంటికి తీసుకురండి... నేను చెప్పి చూస్తాను."

అతను వికటంగా నవ్వి, "ఆ రోజులు గడిచిపోయినై. చూశావుగా - సాయింత్రంనుంచీ రాత్రిలోపలే ఒక వ్యక్తి దృష్టిలో నాకున్న గౌరవం ఎలాపోయిందో?... ఇంకేమీ లాభం లేదు; నేనే వెళ్ళి వస్తాను. తలుపు వేసుకో" అని ఉత్తరీయం మీద వేసుకొని, భార్య వెనుకనుంచి చెప్పేమాటల్ని కూడా వినకుండానే రోడ్డెక్కాడు.

తను ఎక్కడికి వెళ్ళాలో, ఏం చెయ్యాలో అతనికి పాలుపోలేదు. ఆ కోపం అతన్ని ఇవేమీ ఆలోచించకుండా చేసింది. కొంతదూరం నడిచి, ఒక వంతెన మీద కూర్చొని, మెల్లిగా కోపానికి ఆ చల్లగాలిని ఆహుతిచ్చాడు. ఇదివరకు తనువిన్న అనేక విషయాల్ని జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నాడు. వాడికి ఊళ్ళో అనేకచోట్ల నివాసాలున్నై. అనేకమంది స్నేహితులూ ఉన్నారు.

ఒక యింటికి వెళ్ళి అడిగాడు; వాడు సూర్యం తనను అసలు కలవటమే లేదన్నాడు. ఇంకోడు, వాడికీ తనకూ విరోధమన్నాడు. మరొకడు తన కేమీ తెలియదన్నాడు. మిగతా వాళ్ళందరూకూడా ఇదే ధోరణి! ఒకణ్ని మించిన దొంగ ఇంకొకడు; తోడు దొంగలు!

జీవితంలోని ఈ అపజయాలన్నీ రాఘవయ్యను క్షణక్షణానికీ క్రూరుణ్నిగా కూడా తయారుచేసేందుకు ఉపయోగపడుతున్నయ్. విధి తనను బీదవాణ్నిగా చేసి, విలువలేని వ్యక్తిగా గాలిపీలుస్తూ బతకమని శాసించింది; అందుకు కూడా అతను దుఃఖపడలేదు. ఒక పుత్రుణ్ని తనకు ప్రసాదించి సక్రమంగా ఇరవై నాలుగేళ్ళు పెంచి తనకు కొరగాని వాడిగా తయారుచేసిన తన విధి ఏ విధంగానూ క్షంతవ్యుడుకాదు. విధి చూపిన దయకన్న క్రౌర్యమే వేయిరెట్లు మేలనిపించింది!

వాడు కనిపిస్తే యీనాటినుంచీ వాడో, తనో యీలోకంలో జీవయాత్ర గడిపే అర్హతను సంపాయించుకోవాలని రూపించేటంత కోపం అతనిలో పనిచేసింది. కాని మిట్టమధ్యాహ్నంవరకూ ఊరంతా గాలించినా నిష్ప్రయోజనం! ఇక తనకు ఏది దారి? విసుగు, కోపము, యీ తిరగటంలో అవయవాలు పొందిన బడలికా - అతన్ని అన్నివిధాలా బాధించసాగినై.

వెళ్తున్న వాడల్లా ఒక ఇంటిముందాగాడు. అతనికొక కొత్త ఆలోచన తట్టింది.

వాకిట్లో ఉన్న పోలీసు జవాన్ను అడిగాడు, "ఇనస్పెక్టరు గారు ఉన్నారా?"

"సావిట్లో కూర్చొని కాగితాలు చూసుకుంటున్నారు" అన్నాడు జవాను.

రాఘవయ్య సావిట్లోకి వెళ్ళాడు. సబ్ ఇనస్పెక్టరు అతనికి మిత్రుడు. అతని చేతుల్లోనే శాంతీ, రక్షణా, చట్టమూ వుంది. పైన ఇలాటి వ్యర్థుల్ని ఎందర్నో చూసిన

అనుభవం కూడా అతనికి వుంది. అతని సలహా తీసుకోవటమే రాఘవయ్యకు తోచిన కొత్తమార్గం.

ఇనస్పెక్టరు కాగితాల మీంచి తలెత్తి చూచి నవ్వుతూ "కూర్చో ఎక్కడా కనిపించటంలేదే?" అన్నాడు ఆదరణతో.

రాఘవయ్య అలసిన ముఖాన్ని తుడుచుకుంటూ, "కనిపించడాని కేముంది?- నీతో ఒక అవసరమైన పనివుండి వచ్చాను" అన్నాడు.

"చెప్పు" అని, వినేందుకు సిద్ధమైనట్టు, పడక కుర్చీలో కాళ్ళుజాచి పడుకున్నాడు ఇనస్పెక్టరు.

"మావాడి సంగతి ఇదివరకు అప్పుడప్పుడు నీతో చెప్తూ వచ్చాను- గుర్తుందా?"

"ఎవరూ- అబ్బాయా?"

"ఆఁ... అబ్బాయే! వాడు నా శక్తికి మించిపొయ్యాడు. మొక్కయి వంగనిదిమానై వంగుతుందా? నేను విధించగలిగే శిక్షలన్నీ అయిపోయినై. నా కుమారుడనే అపకీర్తి తప్ప, వాడివల్ల నాకు వచ్చే ఆదరణ ఇంకేమీ లేదు."

"ఏమైందీ?"

రాఘవయ్య అంతా చెప్పి, "న్యాయానికి కొడుకైతే యేం- ఇంకో డైతేయేం? నాకు వాడి సంబంధం లేదన్నా- వాణ్ని కన్నాననే కనపడని నేరమొకటి నామీద ఉండనే ఉంది. ఇక ఇప్పుడు చెయ్యవలసిందేమిటో నాకు తోచటం లేదు. ఈ విధంగా ఇంకాకొన్నాళ్ళు సాగుతే వాడు కూనీకోరు అవుతాడనేందుకు కూడా సందేహంలేదు" అన్నాడు.

ఇనస్పెక్టరు నవ్వి, పెన్సిలు పెదిమల సందున బిగించి రెండు నిమిషాలు ఆలోచించాక, "వాణ్ని బాగుచెయ్యవచ్చు" అన్నాడు.

"ఎట్లా?" అన్నాడు రాఘవయ్య ముందుకు వంగుతూ.

"చెప్తానుగా.... ఇంతదూరం వచ్చాక, కాస్త కఠినంగా ప్రవర్తిస్తే తప్ప లాభంలేదు."

"ఫర్వాలేదు- చెప్పు."

"వాణ్ని ఒకసారి జైలుకుపంపుదాం-" ఇనస్పెక్టరు అది గాలిపీల్చినంత తేలికనీ, తను అలాటిపనుల్ని ఇంతకు ముందు అనేకం చేశాననీ ఆ కంఠమే సాక్ష్యమిస్తోంది.

కాని రాఘవయ్యకు ఆ మాటలు అంత తేలిగ్గా కనిపించలేదు. తను కన్నకొడుకును చట్టానికి బద్ధుణ్ని చేసి జైలుకు పంపటం! వాడొకసారి జైలుకు వెళ్ళివస్తే అందువల్ల

తనకు వచ్చే అపకీర్తి, వాడి భావిజీవితంలో రాణించే సమయాలకు కూడా అది రాహువులాగు అడ్డంపడటమూ జ్ఞాపకం చేసుకుంటున్నాడు.

మౌనంలోనే స్నేహితుడి ముఖంలో కనిపించే వింత బాధను గుర్తించి ఇనస్పెక్టరు "ఏం తేల్చావ్?" అన్నాడు.

అంత త్వరగా జవాబు ఇవ్వలేక పొయ్యాడు రాఘవయ్య. ఆ కోపంలో అతనికి తోచినంత కఠినంగా ఆ హృదయం లేదు. పైన చెక్కుకట్టి గట్టిగా వుంది కాని - ఆ రక్తసంబంధం ఆ గట్టితనాన్ని మింగేసేందుకు గట్టిగా ప్రయత్నించింది.

"కొడుకును కనటంతోనే బాధ్యత తీరిపోతుందా? నీ అంతట నువ్వు ఇవ్వాళ ఒప్పుకోక పోయినా- రేపైనా వాడి గతి ఇంతే! కాలం జరుగుతూన్న కొద్దీ, వాడి యీడు మించుతూన్న కొద్దీ వాడి నేరాలుకూడా ఇంకా క్రూరరూపం దాల్చుతూ, ఒకటికి పది అవుతై. ఆ స్థితివస్తే- జీవితమంతా జైలులోనే గడిపే నేరాలు రాకపోవు. ఇప్పటికైనా మించిపోయింది లేదు-"

ఇన్స్పెక్టర్ హేళనగా రాఘవయ్య ముఖం చూసి నవ్వుతున్నాడు. తన కొడుకని చూపిన పక్షపాతాన్ని కనిపెట్టి, తనను ఎంత తేలిగ్గా చూస్తోంది- ఆ చూపు!

"జైలుకా?" అన్నాడు మెల్లిగా.

"ఔను... ఇందులో భయపడవలసిందేమీ లేదు. ప్రభుత్వం జైళ్ళను కట్టించింది ఎందుకనుకున్నావ్? వీడి తలదన్నిన రౌడీలు, ఒకసారి జైలు ప్రవేశంతో సగం చచ్చి బైటపడి బాగుపడ్డవాళ్ళను నేను చాలామందిని ఎరుగుదును. నువ్వు వాణ్ణి బాగు చెయ్యదలుచుకుంటే- ఇవ్వాళ నీకిది కష్టంగా వున్నా- ఇంతకన్న మంచిదారి ఇంకోటి లేదు. ఆ గుహలోకి ఒక్కసారి వెళ్ళటంతో రౌడీయిజమ్ ఎగరాలి!... ఇంకోటి ఆలోచించు: ఆ తాసిల్దారే రిపోర్టు చేసినా వాడి గతి ఇంతేగా!"

కన్నకొడు కొకవైపూ, న్యాయ మొకవైపూ వాడి దుర్మార్గ మొకవైపూ తమ బాధ్యత ఒకవైపూ అతన్ని బెదిరించినై. తనకు శక్తి చాలనప్పుడు ఇతర్ల సహాయాన్ని ఆపేక్షించటం కన్న తను చెయ్యగలిగిందేమీ లేదు. సూర్యం తన రక్త సంబంధమున్న బిడ్డ: శిక్షకూ, బంధుత్వానికీ- ఒక బంధుత్వ మేమిటి? ఈ పోలీసు అధికారికి తన కుర్రాణ్ణి శిక్షించటంవల్ల వచ్చేదేముంది? ఇది నిజంగా తన కుర్రాడి మంచికేనేమో?... సూర్యం సంగతంతా అతను సింహావలోకనం చేసుకొని కోపంతో ఊగిపొయ్యాడు. ఆ కోపమే చివరి మెట్టు దగ్గర అంగీకారమైంది.

సబ్ఇన్స్పెక్టరు ఆ అంగీకారానికి తృప్తితో నవ్వి "భేష్! నువ్విక నిర్విచారంగా ఇంటికి వెళ్ళి పడుకో. మిగతాది నేను చూస్తాను" అని స్నేహితుడి వీపు తట్టి మెల్లిగా సాగనంపాడు.

3

రాఘవయ్య ఇంటికి రాగానే భర్త ముఖంలోని వ్యాకులత కనిపెట్టి, "ఏమైందీ? వాడెక్కడన్నా కనిపించాడా?.... వాణ్ణికూడా వెంటపెట్టుకు రాకపొయ్యారా?" అని వివిధ ప్రశ్నలు వేసింది భార్య.

అన్నింటికీ సమాధానంగా "ఏం లేదు" అని అతను విసుక్కున్నాడు.

ఆమె ఇంకా సాగతియ్యకుండానే ఏడుపు ముఖం పెట్టుకొని తన పని మీద వెళ్ళిపోయింది. ఇప్పటికి చాలా రోజుల్నుంచీ భార్యచేతి వంటకాలు అతనికి రుచించటం లేదు. ఈనాడుకూడా ఇదే సంభవించింది కాని ఇదివరకులాగు ఆ రుచించకపోవటాన్ని అతను హృదయంలో దాచుకోలేక పొయ్యాడు; నాలుగైదుసార్లు ఆ మాటను గొణిగాడు. బతుకే ఒక భారమై, క్లిష్ట సమస్యలు - నిర్ణయించేందుకు మానవశక్తి చాలనివి ఎదురై, అతన్ని అన్ని వైపులనుంచీ తరిమి బైటపడేట్టు చేస్తున్నయ్. బీదరికంలో పుట్టి, బీదరికంలోనే పెరిగి, కష్టాల్ని జీర్ణించుకుంటూన్నప్పుడు అతను బాధపడలేదు. విధి తనను విడనాడిననాడు కాని, అదృష్టమనేది తనను చూసి నవ్విననాడు కాని, లోకమంతా ఏకమై తనను ఒక్కణ్ణీ చేసిననాడు కానీ, అతను గుర్తించని బాధ కాలక్రమాన ఈ రూపందాల్చి ఒక్కసారిగా మొయ్యలేని భారంతో అతని మీద పడ్డది.

అసలు సంగతి భార్యకు చెప్పకుండానే తన అంగీకారాన్ని ఇచ్చివచ్చిన విషయాన్ని తనలో తను విమర్శించుకోసాగాడు: తను కన్న కొడుకును జైలుపాలు చెయ్యటంలో త్వరపడ్డాడేమో? తన వంశంలోని ఒకడు- తన ఆత్మబంధువు. వంశోద్ధారకుడు- ప్రభుత్వానికీ, సంఘానికీ- నలుగురి ఎదుటా నేరస్థుడుగా నిలబడటం- ఇకముందు తను తలెత్తుకు తిరగగలడా?... కాదు- ఇది లోకంలోని చాలామంది హర్షించే పని. తనకు తెలిసిన వాళ్ళందరూ తన న్యాయ పరిశీలనను తప్పక మెచ్చుకుంటారు. దుర్మార్గుడైనా శిక్షార్హుడౌనని తను అనేకసార్లు గీతలో చదివాడు. ఏ గీతను తన మనశ్శాంతికి గాను ఉపయోగించుకుంటున్నాడో, దాన్నే నిజమైన జీవితంలో ఆచరణలో పెట్టటం తప్పెందు కవుతుంది? కాని వాడు జైలుకు వెళ్ళటం తనను ఇప్పటికన్నా ఎక్కువ బాధకు గురయ్యేట్టు చేస్తుందేమో? వాడు తనకు కనిపించే వారంరోజులైంది. తనను వాడు గడ్డిపోచగా చూస్తూన్నా యీ పితృహృదయం నిర్దయగా వాడి వైపే పరుగెత్తుతుంది. మరికొంత కాలంపాటు చూడకూడదా? చూసిమాత్రం ఏం లాభం? చూసిన రోజులవల్ల కలిగిన మార్పు ఏముంది?

ఈ రకం ఆలోచనలతో దరికానక సాయింత్రం వరకూ గడిపాడు. చీకటి పడుతూండగా సబ్ ఇనస్పెక్టరు ఇంటికి వచ్చాడు. రాఘవయ్యను చెప్పరాని భయమొకటి ఆవరించింది. ఆత్రుతతో "ఏమైందీ?' అని అడిగాడు.

ఇనస్పెక్టరు నవ్వుతూ, "ఏముందీ? జేబు దొంగతనం కింద మూడునెల్ల శిక్ష పడ్డది" అన్నాడు.

రాఘవయ్య ముఖంలో రక్తమే లేక, వెలవెలబోయింది. తన కొడుక్కు శిక్షకూడా పడ్డదా? తన నిర్ణయమే ఇంకా పూర్తికాక బాధపడుతూండగా, అవవలసిన పనంతా అయిపోయిందా?

"జేబు దొంగతనమా?" అన్నాడు ఒణుకుతూ.

"కేసు నిలిచే సాధన మది-"

తనెంత నిర్దయుడై, మానవుడు సంతానానికి చూపవలసిన జాలినికూడా మరిచి, కఠినంగా ప్రవర్తించాడు! ఇంత త్వరగా ఈ పని అవుతుందని అతను అనుకోలేదు.

"తప్పించేందుకు వీల్లేదా? ఎవరి చేత నౌతుందో చెప్తే వాళ్ళను ప్రార్థిస్తాను" అన్నాడు భయంతో. అసలు తను యీ పనికి ఒప్పుకున్నప్పుడు ఏదో చెప్పరాని మైకం తన కళ్ళను కప్పింది! ఇంకేమన్నా ఆశ వుందేమోనని దేవులాడుతున్నాడు.

"తప్పిస్తావా?.... లాభం లేదు! ఇది ప్రభుత్వపు శిక్ష! ఈ రాత్రి బండిలోనే వెళ్ళిపోతాడు. ఒకసారి చూస్తావా?"

ఇప్పటికి తను చూపిన క్రూరత కాక - ఇంకా తను వాడి దగ్గరకు విషపు నవ్వును కక్కే ముఖంతో వెళ్ళి, వాణ్ని ఎత్తిపొడిచినట్లు ప్రవర్తించగలడా? ఏ చేతులపైన ఎత్తుకు తిప్పి వాడికి అన్నం కలిపిపెట్టాడో, ఏ చేతులతో వాణ్ని చిచ్చికొట్టి నిద్రపుచ్చాడో, ఆ చేతులను కృత్రిమంగా జాచి, 'నాయనా' అని ఆహ్వానించగలడా? గుండె లున్నయ్యా- వాణ్ని ఎదుటపడి పలకరించేందుకు? గొప్ప నేరాన్ని చేసి, న్యాయానికి భయపడి, అంతరాత్మ తరుముతూండగా, భయంతో ముఖం తప్పించుకు తిరిగే నేరస్థుడిలాగు మారిపొయ్యాడు రాఘవయ్య!

"నేనా? నేను - రాను- వాడేమన్నాడు?"

"ఏమంటాడు? నేనే చాటుగా అంతా చెప్పాను. ధైర్యం చెప్పాను. వాడేమీ అనలేదు. చెప్తూన్నంతసేపూ తల వంచుకొని విన్నాడు- అంతే!"

రాఘవయ్య ఆలోచనలోపడి ఏమీ మాట్లాడలేక పొయ్యాడు.

"సరే, నేను వెళ్ళివస్తాను" అని ఇన్‌స్పెక్టరు సైకిలెక్కి వెళ్ళిపొయ్యాడు.

ఇంట్లోకి వచ్చాడన్నమాటే కాని రాఘవయ్య మనస్సు మనస్సులో లేదు. అతని అంతరాత్మ బాణం గుచ్చుకున్న పక్షిలాగా గిజగిజా తన్నుకోవటం మొదలు పెట్టింది. తన ఏకైక పుత్రుణ్ణి జీవితమంతా తన జీవానికి పడి ఏడిచేట్టు జైలుకు పంపటం! విధి తనకు జీవితంలో ఇచ్చిన విషమపరీక్ష తనలాటి సామాన్య మానవుడు ఎదుర్కోగలడా? తనకు ఇందులో జయం కలిగిందో లేదోకూడా తెలుసుకోవటం కష్టం. ఇది తప్పో, ఒప్పో కూడా యీ చీకట్లో అతనికేమీ తెలియటంలేదు. ఏదన్నా పనిచేస్తున్నప్పుడు అది మంచో, చెడ్డో గ్రహించగలుగుతే - లోకంలో చెడ్డవాడనే మనిషి దొరకడేమో.

రాఘవయ్య క్షణంలో వింతవ్యక్తిగా మారిపొయ్యాడు. ఈ దెబ్బ అతని జీవితాన్నే తలకిందులు చేసింది. ఇంతకు పూర్వంవరకూ కనిపించిన సూర్యంవేరు. ఇప్పుడు కనిపిస్తూన్న సూర్యంవేరు.... వాడు తన తొడపైన కూర్చొని, కథలు చెప్పించుకుంటూ, ముద్దుమాటలతో తన హృదయాన్ని కరిగిస్తూ, వంతుల ప్రకారం ముద్దలుతిన్న చిన్నసూర్యమే అతనికిప్పుడు కనిపించేది.

వాడు ఏమౌతాడు? రాఘవయ్య జ్ఞాపకం చేసుకుంటున్నాడు: వాడు- అల్లారుముద్దుగా పెరిగిన తన ఏకైక పుత్రుడు- ఇతర ప్రపంచంతో సంబంధంలేని జైలులో- ఒకరోజు కాదు, రెండురోజులు కాదు- మూడునెలలపాటు బంధింపబడతాడు. వాడికి నిద్రాహారాలుంటయ్యా? తనను క్షణక్షణానికీ తలుచుకొని, తనకు విధించిన శిక్షను విధిలేక అనుభవిస్తూ ఎన్ని బాధలకు లోనౌతాడో! ఆ శిక్ష తనకైనా ఇప్పుడింత బాధపడేవాడు కాదేమో?

భార్య వచ్చి "పోలీసువాళ్ళు మనింటికి ఎందుకొచ్చారు?" అంది. పోలీసు శాఖను చూస్తే సహజంగా ఉండే భయం ఆమె పట్ల పోలేదు.

ఈ ప్రశ్నకు రాఘవయ్య వెంటనే జవాబు చెప్పలేక పొయ్యాడు. ఇందులో ఏదో ప్రమాదమైన విషయమే ఇమిడి వుందని ఆలోచిస్తూ ఆమె మళ్ళీ అంది: "ఏమిటో- నాకు సరిగ్గా చెప్పండి."

జీవితంలో మొట్టమొదట నేరస్థుడై, న్యాయాధికారి యెదుట నిలబడ్డ వాడిలాగు రాఘవయ్య భయాన్నంతటినీ కళ్ళల్లో నిలుపుకొని బైటి చీకటిలోకి చూశాడు.

ఏం చెప్తాడు? చెప్పక తప్పేదేముంది? వాడి తల్లికన్న వాడి విషయం వినదగ్గ ఇతర వ్యక్తులు మాత్రం యీ లోకంలో ఇంకెవరున్నారు? మధ్య తన స్థితి ఎంత బాధావహమైంది!

"చెప్పండి" అని ఆమె మళ్ళీ హెచ్చరించింది. భర్తమౌనంలో ఆమెకు అగాధాలు కనిపించినయ్.

గొంతు సరిచేసుకొని, దాంతోపాటే గుండెనుకూడా ఒక విధంగా మామూలు స్థితికి లాక్కొచ్చి, "ఏంలేదు- సూర్యం సంగతి-" అని ఆగాడు.

"అదే- ఏమైందీ?" ఆమె సహనమంతా మాయమైనట్టు ఆ గొంతే చెప్తోంది.

"వాడు... వాడు... జైలుకు వెళ్ళాడు!" ముఖం ఆమెకు చూపలేక రాఘవయ్య ఇంటి కప్పులోకి చూడసాగాడు.

ఆమెకు యీ మాటలు వెంటనే అర్థంకాలేదు. మెల్లిగా అర్థంచేసుకొని, ఏడవాలని ప్రయత్నిస్తూ, "ఏమిటీ?... జైలుకా? దేనికి? ఎప్పుడు?... నాకు సరిగ్గా చెప్పండి-" అని ప్రశ్నలు కురిపించింది.

కాని తన ప్రశ్నలకు జవాబైనా వినకముందే - ఆమె హృదయాన్ని చీల్చుకొని ఏడుపు బైటపడ్డది. రాఘవయ్యకు కూడా ఆమెతోపాటే ఏడవాలనిపించింది. కాని ఇద్దరూ ఏడుస్తూ కూర్చుంటే - తమకు సానుభూతి చూపే మూడో ప్రాణి ఏదీ? వెంటనే తప్పనిసరిగా తనకు తనే నచ్చచెప్పుకొని, గుండెను రాయి చేసుకున్నాడు.

"ఇదుగో- ఎందుకూ ఏడుస్తావ్? అర్థ లేకుండా గుండె బాదుకుంటే ఏం లాభం....? చూడు; మన బంగారం మంచిది కానప్పుడు ఏం చేస్తాం? వాడు అందరిలాటివాడే అయితే మనను కనిపెట్టుకొని ఇక్కడే పడి ఉండేవాడు. దుర్మార్గుణ్ని ప్రభుత్వం కూడా క్షమించలేదు. అనవసరంగా ఏడ్చి, నలుగుర్నీ ఇక్కడికి ఆహ్వానించి యీ విషయాన్ని ప్రచారం చేసుకుంటే కాని నీకు తృప్తి ఉండదా?"

ఆ చివరి మాటలతో ఆమె దుఃఖం తన శబ్దాన్ని పోగొట్టుకుంది. కొంచెంసేపు కుమిలి కుమిలి ఏడ్చి, "మీరేం చేస్తున్నారు? మీకు పలుకుబడి వుందిగా; వాడేం తప్పు చేశాడు? ఏమన్నా డబ్బుతో పని అయినట్లయితే నా నగ అమ్మి ఇచ్చేదాన్నిగా! నాకు ఇంతవరకూ మాటమాత్రమయినా చెప్పకుండా ఎందుకు దాచారు?" అంది.

"అంతా అయిపోయింది - నాకు మాత్రం తెలుసా యేం?"

"వాడిప్పుడు ఎక్కడున్నాడు? - ఒక్కసారి వెళ్ళిచూసివద్దాం."

"లాభం లేదు... వాడీపాటికి వెళ్ళిపోయి వుంటాడు."

ఆమె అలాగే ఏడుస్తూ కూర్చుంది. ఇన్ని అబద్ధాలకు రాఘవయ్య అంతరాత్మ ఒప్పుకోలేదు. జీవితంలో అబద్ధాలూ ఇచ్చే రక్షణకూడా అతనికి అర్థమౌతోంది కాని వాడి తల్లి దగ్గరే ఇలాటి విషయాన్ని దాచటంలో తనకు ఒరిగే దేమిటో అతని ఊహకు తట్టలేదు. పోనీ, నిజం చెప్దామంటే చెప్పరాని భయం అతని భాష మీద అధికారాన్ని చెలాయిస్తోంది.

ఆ రాత్రి బాగా పొద్దుపొయ్యాక కాని, ఆమె మామూలు మనిషవలేదు. పరిస్థితులు ఎంత విషమించినా, ఎంత దుఃఖాన్ని తోడు తెచ్చుకుని ఎదురైనా- బతకదలుచుకున్న మానవుడు విధిగా జరపవలసిన పనుల మాట జ్ఞాపక మొచ్చింది. కన్నీళ్ళు తుడుచుకుంటూ, "భోజనానికి లేవండి" అంది.

రాఘవయ్య ఆలోచనకు ఇంకా ఏదరీ కనిపించటం లేదు. అన్యమనస్కంగానే అతను, "నాకు ఆకలికావటం లేదు" అన్నాడు.

"అయిందేమో అయింది. అన్నం మానుకుని ఏం చేస్తాం?" అంది ఆమె.

ఆమె కొంత ఏడ్పుతో సంపాయించ గలిగిన గుండెనిబ్బరానికి రాఘవయ్య ఆశ్చర్యపొయ్యాడు. తను ఏవిధంగా ప్రవర్తించి యీ హృదయ దౌర్బల్యాన్ని పారద్రోలాలో అతనికి తోచలేదు.

"నిజంగా నాకు ఆకలి లేదు."

ఆమె తరువాత బతిమాలినా రాఘవయ్య భోజనానికి లేవలేదు. ఆమెకూడా ఆ రాత్రి భర్తను అనుసరించింది.

మూడు గంటలనుంచీ రాఘవయ్య ఒక సమస్యతో వేగిపోతున్నాడు. అసలు విషయం భార్యకు చెప్పటమా, మానటమా? చివరకు చెప్పాలనే నిశ్చయానికి వచ్చాడు. కాని ఏ విధంగా చెప్పాలో అతనికి తోచలేదు.

ఆ రాత్రిలో సగానికిపైగా గడిచింది. కాని ఇద్దరికీ నిద్దరపట్టలేదు. ఆమె ఇంకా తలగడలో ముఖం దాచుకొని వినిపించని దుఃఖంతో భర్తలాగే బాధపడుతోంది.

నిజాన్ని బైటపెట్టేందుకు రాఘవయ్యకు ఇది సమయంగా తోచింది. మెల్లిగా జరిగిన కథనంతట్నీ చెప్పాడు. చెప్పకుండా ఉండలేకపొయ్యాడు.

ఆమె అంతా విని, “నిజమా? కన్నకొడుకును జైలుకు పంపేందుకు ఒప్పుకున్నారా? ... మీ రక్తంలో రక్తం, బొమికలో బొమిక- వాణ్ని జైలుకు పంపారా? మీకు హృదయమంటూ వుందా? మానవుడు చెయ్యవలసిన పనేనా ఇది?” అని మళ్ళీ వెక్కి వెక్కి ఏడ్వసాగింది. ఇంతవరకూ ఆమె అనుభవించింది ఒక్క కొడుకును గూర్చిన బాధే! కాని యీ క్షణంనుంచీ ఆమెను భర్తను గూర్చిన బాధకూడా ఆవరించింది.

ఆమె ఏడ్పు శ్రుతిమించుతుందనే భయంతో రాఘవయ్య “నీకు తెలియదు పూర్ణా! నేనంతా ఆలోచించే చేశాను. ఇంతకన్న ఇంకోమార్గం కూడా లేదు” అన్నాడు. తను చేసిన పనికి తను చెప్పుకున్న సమాధానాలన్నిటినీ ఏకరువు పెట్టి సమర్థించుకో చూశాడు. కాని భార్యకిది ఏవిధంగానూ తృప్తికరంగా లేకపోవటం గుర్తించి అతనుకూడా మళ్ళీ బాధపడసాగాడు.

“ఏమిటీ సమర్థన? సంతానానికి మేలు చేసుకోలేకపోగా హాని చెయ్యటంకూడా మంచిపనేనా?”

ఆమె మళ్ళీ ఏడ్వసాగింది. ఆమె ఏడ్పు అతన్ని క్షణక్షణానికీ బలహీనుణ్నిగా చేయసాగింది. ఆమెతోపాటే ఏడ్చి అతను తన హృదయ భారాన్ని తగ్గించుకుందామనుకున్నాడు. కాని, అతని కన్నీరు ఇదివరకే ఇంకిపోయింది.

జరిగిందంతా ఇతర ప్రపంచానికి తెలియకుండానే జరిగింది. కాని యీమె యేడ్పుతో ఇరుగుపొరుగు వాళ్ళందరూ వచ్చి, సంగతి తెలుసుకుంటే ఉన్నది ఉండగా, లోకానికంతకూ తెలిసిందేననే ఏడ్పుకూడా ఒక పక్క తనను బాధించక మానదు!

అన్నాడు- “పూర్ణా! ఈ గోల మనకు ఇంతతో వదలక రేపు వాడు కాని, మనం కాని తలెత్తుకు తిరగకుండా చేస్తుంది. అట్లా పెద్దగా ఏడవ్వేక... అందరూ లేచివస్తే-”

ఆమె మాట్లాడేందుకు దుఃఖాన్ని ఆపుకుంటూ “ఏం తెలుస్తే? ఆ పని చేసినప్పుడు లేని భయం ఇంకోళ్ళు వింటూన్నప్పుడు వస్తుందా?” అంది.

ఈ ధోరణి మాటలకు సమాధానం చెప్పే శక్తి రాఘవయ్యలో లేదు. లోకమంతా ఇంతేనని కూడా అతనికి తోచలేదు. తనది తప్పో, ఒప్పో తెలియక, తప్పనుకుంటూ బాధపడవలసి వస్తుందేమో ననే భయంతో తనకు అనేక విధాలుగా నచ్చ చెప్పుకొని కృత్రిమంగా బాధను వదిలించుకున్నా ననుకున్నాడు. కాని అది తన మాటల్ని వినకుండానే పైపైకి వస్తోంది. దాన్ని మరిచిపోవాలని కూడా ప్రయత్నం చేశాడు. కానీ, బాధను మరిచిపోవటం ఏ మానవుడికి సాధ్యమౌతుంది?

ఇక ఇంకోవ్యక్తి- అతి ముఖ్యురాలు- వాడి తల్లి తన పనిని తప్పుగా ఎంచుతూ తన యెదుట ఇలా బాధపడటం తన అంతరాత్మను ఒక విధంగా బెదిరించటమే! ఇంతవరకూ తను ఏ కారణాల సహాయంతో ఆత్మశాంతి కోసం ప్రయత్నించాడో అవన్నీ ఇప్పుడు మిథ్యలుగా తోచినై. గోడలు దాటని ఏడ్పుతోనే తెల్లవారింది.

4

జీవితం మానవుడు ఊహించలేని రంగుల్ని పొందుతూ, ఎరగని కొత్తమార్గాల్లోంచి – తనకు తెలియకుండానే సాగిపోతుందని రాఘవయ్య ఇంతకాలానికి కాని గుర్తించలేక పొయ్యాడు. ఇంతవరకూ ఎదురైన కష్టాలకన్న ముందున్న కష్టాలే భరించరాని వనికూడా అతను అనుకోలేదు.

కొడుకు జైలుకువెళ్ళిన నాలుగైదు రోజులదాకా ఇంట్లో అతను పడ్డ మాటలన్నిటినీ – తన తప్పు వుందనే అభిప్రాయంతోనే కిక్కురు మనకుండా భరించాడు. తనంటే భార్యకున్న గౌరవభావం కూడా యీ ఒక్క పనితో అడుగంటింది. నిత్యజీవితంలో ఏదైనా చిన్న పొరపాటు చేస్తే 'కొడుకును జైలుకు పంపుకున్న వాళ్ళకు ఇవ్వొక్క లెక్కా?" అని ఆమె దెప్పి పొడవడం మామూలైంది. అతను వీటికి మారుమాటా డకపోవటం ఆమెకు తృప్తికరంగా తోచలే దనుకుంటాను. నిర్జీవపు వస్తువులను తిడితే, కొడితే, బాధిస్తే- అవేమీ అనలేవు కనుకనే దాని జోలికి ఎవ్వరూ వెళ్ళరు. ఇలాటిదే రాఘవయ్యపట్ల ఆమెకు తోచిన అభిప్రాయం. ఒకే వ్యక్తి దగ్గర ఆ మామూలు మాటల్నే అనటం వల్ల వాటి విలువ కూడా క్రమేపీ ఆమె దృష్టిలో తగ్గనారంభించింది. తనకు కలిగిన ఆ బాధకు కసిగా, ప్రతిక్రియగా ఆమె తన హృదయాగ్నిని వీలైనన్ని తావుల్లో కురిపించేందుకు- తనకు తెలియకుండానే - ప్రయత్నం చేసింది.

దీని పరిణామమే పొరుగింటి ఇల్లాళ్ళతో మాటల సందర్భంలో - తన కొడుకు ఎల్లా చెడిపోయిందీ, వాడిమీద తనకుండే గొప్పఆశయాలన్నీ ఏవిధంగా నేలకూలిందీ, అన్నింటికన్నా ఆశ్చర్యకరంగా శిలారూప హృదయంతో తండ్రివాణ్ని జైలుకు పంపటమూ – మొదలైన ఘట్టాల్ని నవరసభరితంగా పారాయణచేస్తేనే కాని ఆమెకు తృప్తిగాతోచలేదు. ఒకటి మాత్రం నిజం. ఆమె ఇతరత్రా యీ కథవల్ల యీ లోకంలో ఏ ఒక్కరికీ కూడా హాని చేద్దామని ఉద్దేశపడలేదు.

ఇది ఏవిధంగా పరిణమిస్తుందోకూడ ఆమె ఆలోచించలేదు. క్రమంగా ఆ నోటా యీ నోటా యీ విషయం ఊరంతా పాకిపోయింది. ప్రతివాళ్ళూ రాఘవయ్యను చాటుమాటుగా విమర్శించుకోసాగారు. ప్రతి విమర్శనాకూడా రాఘవయ్యను గొప్ప నేరస్థుడిగా తేల్చేది. క్రమంగా యీ విమర్శలు కూడా అంతరించి పోయినై, రాఘవయ్య అతిక్రూరుడనీ కన్నకొడుకును పాడుచేసింది కాక, శిక్షింపజేశాడనే అభిప్రాయ మొక్కటే వారిలో నిలచిపోయింది.

ఇలాంటి మాటల్ని రాఘవయ్యదృష్టి ఆకర్షించకపోలేదు. ప్రజల్లో ఇప్పుడు కొత్తగా తనంటే కలిగిన అభిప్రాయాన్ని గూర్చి కూడా అతను తనలో తను విమర్శించుకున్నాడు. లోకానికి తనెంత ద్రోహం చేశాడు? తనను చూసి లోకంలోని తండ్రుల్ని గుర్తించాలంటే వారిలో ఒక్క క్రూరత్వం తప్ప ఇంకేం కనిపిస్తుంది? తన సంగతి లోకానికి తెలిసిపోయిందనే పూర్వపు భయం పోయింది. అందుకు అతను విచారపడలేదు. నిజం ఎన్నటికీ దాగదు. దుర్మార్గము, దౌష్ట్యము, దుర్వాసనా అంతకన్నా దాగవు. ఏనాటికో తెలుస్తుందని తను అనుకున్నది, యీనాడే తెలిసింది– అంతే భేదం! లోలోపల అతను పడే ఆవేదనకూడా లోకానికి కనపరచి దాని దృష్టిలో క్రూరరూపాన్ని బాహ్యంగా కూడా ప్రదర్శించకుండా – ఇన్ని అవస్థలమధ్యా గంభీరమైన ముఖభంగిమను దాల్చటం అతను అలవాటు చేసుకున్నాడు.

కష్టాలైనా, ఆనందమైనా, దుఃఖమైనా – రోజులు మాత్రం మామూలుగానే గడిచిపోతున్నై. మెల్లిగా సూర్యం శిక్షకూడా క్షీణించసాగింది. మరి ఇరవై రోజులు 'మరి పదిహేనురోజులు' అని రాఘవయ్య రోజువారీలుగా లెక్కించుకుంటున్నాడు.

మళ్ళీ తనకొడుకు తిరిగివస్తాడు. లోకంతోపాటే వాడు కూడా తనపైన విరోధాన్ని పూని ఉండటం సహజం. కాని తను వాడికి కావాలని ద్రోహం చేసి వాణ్ని అధఃపాతాళానికి దిగతొక్కాలని ఏవిధమైన ప్రయత్నమూ చెయ్యలేదని వాడికి రూపించటం తన విధి! వాడికి తనమీద ఏర్పడే హేయభావం తనను బాధించదు– ఎందుకంటే, యీ లోకంలో తన మీద తనకుండే ఆశలకన్న కొడుకు మీదనే ఎక్కువ ఆశల్ని రాఘవయ్య కేంద్రీకరించుకున్నాడు! అందుకనే కొడుకు చూపే ఏ భావమూ కూడా తన ప్రేమ భావానికి హాని చెయ్యలేదు. వాణ్ని ఇకముందు ఆదరించవలసిన బాధ్యత తనపైన వుంది.

ఆ జైలులో వాడు బిక్కుబిక్కుమంటూ కూర్చుంటే తనిక్కడ హాయిగా కాలాన్ని గడపలేదని వాడికి చెప్పుకుంటాడు. అక్కడవాడు గంజినీళ్ళు తాగుతుంటే ఇక్కడ తను రుచికరమైన పదార్థాలతో ఆకలి తీర్చుకోలేదని నచ్చచెప్తాడు. వీటిని మించి– ఎంతైనా తను వాడి తండ్రిననీ, హృదయంలో ఏ పరిస్థితులకూ కదలని స్థానమొకటి తను జీవించి నంతకాలమూ ప్రత్యేకించబడ్డదనీ విప్పి చెప్పుకుంటాడు... ఇనస్పెక్టరు చెప్పినట్టు వీడి జైలు ప్రవేశంతో స్నేహితులు చాలామందికి భయంవేసి, తమనాయకుని

గతే తమక్కూడా పడుతుందని కొంతవరకూ సన్మార్గాన పడటాన్ని కూడా రాఘవయ్య గమనించకపోలేదు. విన్న కథకే ఇంత బాగుపడ్డ లోకం ఉండగా, నిజంగా బాధను అనుభవించి, ఒక్కసారి జీవితాన్ని సింహావలోకనం చేసుకొని కొత్త అనుభవంతో పాటే కొత్త విజ్ఞానాన్ని సంపాయించుకు వస్తూన్న తన కొడుకు బాగుపడేందుకు ఎన్నో అవకాశాలుంటై! ఆ విధిదయవల్ల దీన్నొకదాన్ని చూడగలుగుతే ఇక తనకు జీవితంలో మరి కోర్కెలు ఉండబోవు. అప్పుడు - ఆ ముందురోజుల్లో తనకోసం ఒక మనశ్శాంతి కాచుకు కూర్చుంటుంది. ఇది కారణంగా అతను యీ బాధను సమర్థించుకో గలుగుతున్నాడు.

తెల్లారుతే కొడుకు వస్తాడనగా-

ఆ రాత్రి అతనికి నిద్రపట్టలేదు. రేపు రైలులో దిగబొయ్యేది రౌడీసూర్యం కాదు. ప్రభుత్వం నిర్మించిన జైలులో తన దుష్టత్వాన్నంతట్నీ దిగవిడిచి, శుద్ధిపొంది, సత్ప్రవర్తనను అన్వేషిస్తూ దిగే సూర్యం! ఈ కొత్త సూర్యంమీద తనకున్న ఆశలన్నింటినీ అనేక దిక్కుల్లో అత్యున్నతంగా నిర్మించుకుంటూ సూర్యోదయానికై ఎదురుచూడసాగాడు.

మర్నాడు- కొడుకుకోసం స్టేషన్‌కు వెళ్ళాడు. కాని రాత్రిలాగు అతని మనసు తేలిగ్గా లేదు. ఏదో తప్పుపని చేసి, తనేమీ ఎరగనట్టు యీ దొంగబురఖాతో మేకపోతు గాంభీర్యాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నట్టుగా అతని అంతరాత్మ బాధపడుతోంది.

వాడు మళ్ళీ తనను నమ్ముతాడా? ఒకసారి కరవగా చావు తప్పి కన్ను లొట్టపడేట్టు చేసిన పామును మళ్ళీ దగ్గరకు చేరనిస్తాడా?... మళ్ళీ యీ అనుమానం కలిగింది... ఎందుకు చేరదియ్యడు? వాడి చిన్నతన మంతా ఇప్పుడు ముసలివయిన యీ చేతులమీదనేగా గడిచింది! ఇదివరకు ఎప్పుడూ ఎరుపురంగును దాల్చని తన కన్నుల సాక్ష్యంలేదా? తండ్రి కొడుకులమధ్య ఏర్పడ్డ ద్వేషభావాలు క్షణికాలే కాని జీవితాంతాల వరకూ ఉంటయ్యా?... నిజంగా తనది తప్పేనేమో? ఒకవేళ ఇది నిజమైనా- వాడు ఎన్ని తప్పులు చేస్తే తను మన్నించలేదు! తనది యీ ఒక్కతప్పేగా? కనుకనే- తను పెద్దవాడైతేనేం- వాణ్ని క్షమాపణకోరినా ఫరవాలేదు. ఇది తన కేమంత పరువునష్టపు పని? వాడేమన్నా పరాయివాడు కనుకనా! తనో, వాడో ఇద్దర్లో ఏ ఒక్కరైనా సర్దుకోకపోతే ఎట్లా? అందుకు తనే సిద్ధమైతే మాత్రం వచ్చే నష్టం ఏమంత గొప్పది?... అంతే? వాడు తనను కావిలించుకొని...

పెద్దమోతతో రైలు వచ్చి ఆగింది. రాఘవయ్య ఒళ్లంతా కళ్ళు చేసుకొని దిగే జనాన్ని ఆత్రుతతో త్వరత్వరగా చూడసాగాడు. మొదట అన్ని మొఖాలూ అతనికి ఒకే మాదిరిగా కనిపించినయ్! వెంటనే కొంత తొందరను తగ్గించుకొని మళ్ళీ చూడసాగాడు. సూర్యం- ఆ పాడు జీవితంలో సరైన తిండిలేక మనశ్శాంతి లేక, చిక్కిశల్యమై, లోకమంతటనుంచీ సానుభూతి కోరే దీనమైన చూపుల్తో ఎదురౌతాడని ఆ మూర్తినే తలుచుకుంటూ అంతటా చూశాడు. కాని అలాటి వ్యక్తి ఎవరూ అతని దృష్టిన పడలేదు.

రైలు మాత్రం నిర్దయగా వెళ్ళిపోయింది. తను పొరపాటుగా చూశాననే అనుమానంతో అతను టిక్కెట్లు తీసుకునేచోట నిలబడి బైటపడే ఒక్కొక్క ముఖాన్నే పరిశీలించి చూశాడు. వాడెక్కడా కనిపించనేలేదు. ప్రయాణీకులు కూడా వెళ్ళిపొయ్యారు.

సిగ్గుతో, తలవొంచుకుని ఏమూలనుంచన్నా జారాడేమోనని బళ్ళవాళ్ళ దగ్గరకొచ్చి దృష్టి వెళ్ళగలిగినంత దూరం వరకూ చూశాడు. లేదు- వాడు రానేలేదు! అతని కాళ్ళు వెంటనే ఆ ప్రదేశాన్ని వీడలేకపోయినై. బళ్ళ వాళ్ళు మాత్రం, బండికోసం నిలబడ్డాడేమోనని రాఘవయ్యను కొంతసేపు వెంటాడి, నిరాశ చేసుకున్న దాకా వదలలేదు. అతను అనుకున్నాడు: "ఒక అణువై, యీ మహాప్రపంచంనుంచి అస్తమించేందుకు సిద్ధమైన నాకు- యీ బాధాకర జీవితంలో బండిలో ఎక్కి అనుభవించే కాస్త సౌఖ్యమూ కూడా అనవసరం!"

వాడికి బండి తప్పివుంటుంది- ఈ ఆశ ఇంకా అతనిలో మిణుకు మిణుకున మెరసి అతని ఆశల్ని పూర్తిగా చంపలేక పోయింది.

కాళ్ళీడ్చుకుంటూ ఇంటికి వచ్చాడు. భార్య ఎదురవగానే తను పడే ఆందోళన నంతట్నీ దాచుకోవాలని వ్యర్థప్రయత్నం చేశాడు.

కాని ఆమె అతని ముఖకళను అర్థం చేసుకొని, "వాడు రానేలేదా?" అని అడిగింది.

"లేదు- బహుశా రైలు తప్పి వుంటుంది."

"రైలా?" అని వికటంగా నవ్వి ఆమె అంది: "వాడింకా ఎందుకొస్తాడు? వాణ్ని చేతులారా పాతాళానికి దిగతొక్కాక- యీ ఆకులమ్మిన ఊళ్ళోనే కట్టెలమ్మేందుకు సిద్ధపడేందుకు వాడికి ఆత్మ గౌరవమనేది లేకపోలేదు!... వాడు రాడు- ఎప్పటికీ రాడు!"

ఆమె కుమిలి కుమిలి ఏడ్వసాగింది. వాడొస్తాడనే ఆశతో ఉదయంనుంచీ శ్రమపడి చేసిన వంట ప్రయత్నమంతా వృథా! తనను- తన జీవితాన్నే వృథా చేసుకుంది! కష్టపడి కని, పెంచిన తల్లిగా - ఆమె యీ నిరాశకు మరీ కుంగిపోయింది.

ఆమె మాటలకు రాఘవయ్య మనస్సంతా పాడైంది. వాడు వస్తాడని తను ఉదయంనుంచీ పడ్డ ఆత్రుతా, వాడి పక్కనే కూర్చొని తను తృప్తిగా భోంచేస్తూ ముచ్చటించవలసిన విషయాల్ని ఆలోచించుకున్న శ్రమా, అతనికి పిచ్చెక్కించినయ్. కాని, కష్టాలకు ఓర్వటం అతను జీవితంలో చాలాకాలంనుంచీ అలవరుచుకుంటూన్న పాఠమే కనుక, భార్యలాగు ఒక్కసారిగా ఉన్న ధైర్యాన్నంతట్నీ పోగొట్టుకోలేకపొయ్యాడు.

తరువాత బండికి మళ్ళీ స్టేషనుకు వెళ్ళాడు. వాడు రాలేదు. మూడు రోజుల వరకూ వరసాగ్గా ప్రతిబండికీ- వా డొస్తాడనే ఆశను నిరాధారంగా తనకు తను కల్పించుకుంటూ- వెళ్ళాడు. కాని భార్య అధైర్యమే నిజమైంది. ఇనస్పెక్టర్ను అడుగుతే

జైలునుంచి మూడురోజులక్రితమే వెళ్ళిపోయినట్టు చెప్పాడు... వాడు ఉండేందుకు వీలున్న తావులన్నింటినీ వెతికాడు. లాభం లేకపోయింది.

ఇక లాభం లేదనే మాటను తేల్చుకున్నప్పుడు అతని హృదయంలో ఒక భూకంపం వచ్చింది. ఇక ఎక్కడికిపోయి వుంటాడు? ఈ మూడు నెలలూ వాడు ఎక్కడున్నదీ తెలియబట్టీ, వాడు ఒక సమయానికి వస్తాడనే ధైర్యం ఉండబట్టీ అంతగా ఆరాటపడలేదు. కాని యీ క్షణంనుంచీ వాణ్ని గూర్చి ఆలోచించేందుకు సహాయపడే వాతావరణం కూడా తన ఊహకు అతీతమయింది.

ఇక వాడేమౌతాడు? వాడికి ఇల్లులేదు, వాకిలిలేదు. లోకంలో తనకు తనుతప్ప ఏ ఇతర్లూ ఉండరు; ఒంటరి బతుకవుతుంది. వింత దేశాల్లో వింత ముఖాలమధ్య జీవితం గడిపేందుకు సిద్ధమై ఉంటాడు. ఒకసారి వాడికి టైఫాయిడ్ జ్వరంవస్తే తల్లి గాజులజత అమ్మి మందుఖర్చుకింద ఇచ్చుకొని అహోరాత్రులూ తనతోపాటే వాడిపక్కన సేవచేస్తూ కూర్చొని, వాణ్ని బతికించుకుంది. మృత్యువనేది మానవాతీత మైందైనా, ఆ క్షణానికి మాత్రం కష్టం ఫలించబట్టే- మృత్యుదేవతను తప్పించుకున్నామనే ఆనందమొకటి కలిగింది... ఒకవేళ యీ జీవితంలో వాడికి కాస్త జ్వరం వస్తే, తలకాయ నొప్పివస్తే- రెండో సహాయాన్ని ఎక్కణ్నుంచి తెచ్చుకుంటాడు? చలిరోజుల్లో అమ్మకాచే వేడినీటిస్నానం వాడికోసం ఎదురవగలదా? పోనీ, వాడి దగ్గర డబ్బుమాత్రమేముంది? లోకంలోని ముప్పాతిక సమస్యల్ని కడుపులో దాచుకోగల ధనం లేనివాడు ఆ వింత సమస్యల్ని ఎలా ఎదుర్కో గలుగుతాడు? సంపాయించటమన్నా తెలిసివున్నవాడు కనకనా? వెధవ ఫిఫ్తుఫారం తెలివితేటల్తో వాడికి సంపాదన సాధ్యమవుతుందా? ఇంక అలాటి వ్యక్తికి మిగిలింది ఒక్కటే- అంగవైకల్యం పొందిన వాడిలాగు, దిక్కులేని అనాధలాగు, మానాభిమానాలే లేని మనిషిలాగు, లోకంలో అసమర్థుడి వలె అడుక్కుతినటమే! జీవితంలో వాడు ఆ విద్యను కూడా అభ్యసించి ఉండలేదే!

అతిక్లిష్ట సమస్యల్తో నిండి వున్న లోకాన్ని జయించేందుకు వాడు తన ఆత్మబంధువుల్నీ, పరిచయస్థుల్నీ వదిలి కొత్త వాతావరణంలోకి వెళ్ళాడు. కష్టాలకు సానుభూతి చూపే వ్యక్తులుకూడా వాడికి లేరు. ఇదివరకు వాడు ఎట్లా ఏడ్చినా మళ్ళీవస్తాడు కదా అనే ఆశ వుండేది. కాని ఇప్పుడు అసలు వస్తాడో, రాడో అనే పెద్ద అనుమానం తయారైంది. కొంచెం ఇంచుమించుగా పోయిన తన కొడుకుల్లో వీడూ జమేకాని- పోయినవాళ్ళను గూర్చి అప్పుడు కొద్దికాలంవరకూ విచారించి అతను ఊరుకున్నాడు. కాని యీ బతికిఉన్న వాణ్ని గూర్చి ఎన్నాళ్ళవరకూ విచారించాలో కూడా తెలియదు.

ఈ ఊహలతో రాఘవయ్యకు సగం శక్తులు పని మానుకున్నట్టు తోచింది. భార్యమాత్రం దీన్ని ఒక విధంగా విమర్శించింది:

"వాడికి తల్లీ, తండ్రీ, ఇల్లూ, వాకిలీ - ఏమీ లేకుండా లోకంలో ఏకాకిగా, దేశదిమ్మరిగా, అనాథగా చేసింది మీరు. నాతో వాదించ వోకండి. వీటన్నిటికీ కారణం మీరు! మీరే!"

ఈ మాటల్ని ఆమె ఏకాస్త సందర్భం వచ్చినా అంటూనే వుంది. రాఘవయ్య హృదయం అతనికి తెలియకుండానే పగిలి కూర్చుంది. అది మళ్ళీ అతుకుపడుతుందో లేదో కూడా ఎవరు చెప్పగలరు!

5

జీవితం చాలా దుర్భరమైంది. కొడుకు అభివృద్ధి చూస్తూ, వాడి కష్టసుఖాల్లో భాగం తీసుకుంటూ యీ ముసలితనాన్ని దాటుదామని తలచిన తన ఆశలన్నీ పూర్తిగా అడుగంటినై. ఎవరినైతే తన మనశ్శాంతి భారాన్నంతటినీ మోపుకొని నమ్ముకొన్నాడో వాడే తనకు చిక్కలేదు. ఇది ఎవరి అన్యాయమైనా, తప్పయినా- ఫలితం మాత్రం తన మీదనే పడ్డది.

వాడి చిన్నతనంలో రాఘవయ్యకు వాడిపైన చాలా ఆశలుండేవి. కొడుకు సంపాదనా, తను మనుమణ్ని ఆడిస్తూ ఆనందించటమూ, జీవిత మధురతమ క్షణాలరాకా- మొదలైనవన్నీ అతన్ని ఆకాశానికి తీసుకుపొయ్యేవి. కాని కొడుకు ప్రవర్తనతోపాటు ఆ ఆశలన్నీ ఒక్కొక్కమెట్టే కిందికి దిగసాగినవి. దాంతోపాటే అతని కోర్కెలుకూడా క్రమంగా తగ్గిరాసాగినవి. ఇక్కడకు- యీ చివరిమెట్టుకు దిగేదాకా అతను ఇంతగా కష్టపడలేదు. ఈ ప్రదేశం మీద నిలబడి - తను ఎంతపైనుంచి దిగివచ్చాడో, ఇప్పుడు ఏ అగాధంలో ఉన్నాడో చూసుకోవటంతో అతను తనకు తానై యీ పరిస్థితులకు అనుకూలంగా మారలేకపొయ్యాడు. ఈ చివరిమెట్టు- మరణ శయ్యమీద ఏ కొడుకును చూసి తృప్తి పడగలడనేదే!

కొరగానివాణ్ని కూడా ఏతండ్రీ వదులుకోలేడు. తనకు లభించే ఆనందాన్నయినా అనుభవించలేకపోయిన మానవుడు పొందే ఆవేదనంతా రాఘవయ్యకు వర్తిస్తుంది. భాగ్యవంతుడైనా, బీదవాడైనా, సమర్థుడైనా, అసమర్థుడైనా సంతానం మీద ఉండే మక్కువ మాత్రం అంతటా ఒకటే! పాషాణహృదయంతో సంతానాన్ని తండ్రి వదులుకోలేనప్పుడు తను నిర్దయగా పరిస్థితుల ఒత్తడివల్ల కొడుకును పోగొట్టుకున్నాడు. ఎక్కడో తెలియదు. మళ్ళీ లభ్యమౌతాడో లేదో కూడా తెలియదు. ఇదింత బాధతో కూడుకున్నదని కూడా తను ఎరగడు!

భార్య విమర్శించినట్టు తనే వాణ్ని దేశాలపాలు చేశాడు. లోకరాక్షసికి ఆహారంగాకూడా వదిలాడు. వాడెన్నికష్టాలు పాలయ్యాడో! తనను- తనలాటి విరోధిని వాడు క్షమించగలడా? కుటుంబవైరం ఎంత ఘోరమైంది?

వాడు మామూలుగా భోంచేసే కంచమూ, ఆ స్థలమూ, వాడు పడుకునే మంచమూ, వాడి బట్టలపెట్టె, చదివినా వాడికి జ్ఞానాన్ని ఇవ్వలేకపోయిన పుస్తకాలూ, స్కూల్లో దొంగతనంగా తెచ్చిన సీమ సున్నాలతో వాడు రాసిన వింత భాషలూ, వాడికి సంబంధించిన ప్రతి చిన్న వస్తువూ కూడా- వాడు లేకపోవటంవల్ల రాఘవయ్య హృదయంలో అత్యున్నత స్థానాన్ని ఆక్రమించుకోసాగినై.

వీటిని మించి తనది గొప్ప తప్పుందనే భావం అతనిలో తీవ్రంగా పని చేస్తూన్నంతకాలమూ అతనికి గొప్ప భయమొకటి కలిగేది. అతని అంతరాత్మే అతన్ని యీ విధంగా ద్రోహం చేస్తూవస్తోంది. తన నీడను చూసి తను భయపడేట్టుగా రాఘవయ్య తయారవటంలో కూడా ఆశ్చర్యంలేదు.

రాత్రులు వింతవింత కలలొచ్చి రాఘవయ్యను బాధించేవి. ప్రతి కలలోనూ కొడుకు కనిపించి తన దీన చరిత్రలోని ఘట్టాల్ని కళ్ళకు కడతాడు: అతను కొని తెచ్చుకొనే మనశ్శాంతికూడా యీ ఘటనలతో మాయమవసాగింది. జీవితంలోని యీ గొప్ప మార్పుకు ఒక్కసారిగా రాఘవయ్య సర్దుకోలేకపోవటమే అతన్ని ఇంతబాధకూ గురి చేసింది.

ఒక సాయింత్రం రాఘవయ్యకు జ్వరమొచ్చింది. రెండు రోజులయ్యేప్పటికి ఆ జ్వరం తీవ్రరూపం దాల్చి, కొడుకును గూర్చిన పిచ్చిమాటల రూపాన బైటపడసాగింది... భార్య ఇంతవరకూ భర్త మీద చూపుతూ వచ్చిన ద్వేషభావాన్ని పూర్తిగా వదిలి శక్తి లోపం లేకుండా పరిచర్యలు చేయసాగింది. ఒక్కతే. రెండో మగదిక్కు లేకుండానే ఎలా సమర్థించుకుందో కాని తొమ్మిదోరోజుకు రాఘవయ్య జ్వరం పూర్తిగా జారింది.

పథ్యం తీసుకోక పూర్వమే రాఘవయ్య అన్నాడు: "ఇక లాభంలేదు. ముసలితనం త్వరత్వరగా ఆవరించుకుంటోంది. ఈ పండినకాయ ఏనాడో ఇలాగే రాలిపోతుంది. నువ్వు మాత్రం ఏం చేస్తావ్ పూర్ణా? జీవితంలో డబ్బునా సంపాదించలేకపోతిని! నా జాతకమహాత్మ్యమేమోకాని, ఎవరికీ హాని చెయ్యకుండా బతకాలని చూస్తూ విధితో ఆడిన ఏ ఆటలోనూ నేను గెలుపొందలేక పొయ్యాను. చివరకు కన్న కొడుకైనా దగ్గర లేకుండా చావటం ఎంత కష్టం!"

ఈ చివరి మాట ఆమె కష్టాలన్నిటినీ వరసాగ్గా జ్ఞాపకం చెయ్యగలిగినంత పదునుగా వుంది. ఆమె అంది: "ఇప్పుడా గతించిన విషయాల నన్నింటినీ తలుచుకొని విచారించి ఏం లాభం? వాడు చెయ్యి జారిపొయ్యాడు. ఎక్కడున్నాడో కూడా తెలియదాయె! వాణ్ని వెతికే ఓపికైనా మీకు లేదాయె: మన మేమన్నా లక్షాధికార్లమా, వాడికోసం దేశమంతా తిరగగలిగేందుకు?... ముందు మీ ఆరోగ్యం చూసుకోండి- తరువాత ఏడ్చే శక్తి రాగానే ఏడవ్వొచ్చు."

కాసేపు శూన్యంలోకి సాలోచనగా చూసి అతను అన్నాడు: "పూర్ణా! ఇక యీ జన్మానికి యీ పితృహృదయంలో సంతానానికని ఏర్పడ్డ యీ అనురాగాన్ని ఎవరి

కివ్వను? ఈ అనురాగాన్ని భరించేవాళ్ళు ఎవరో ఒకరు కావాలి. లేకపోతే బతకటమే ఒక సమస్యవుతుంది."

ఆమె తలతిప్పి "అవును. నేనూ అదే అనుకుంటున్నాను. ఈ ఇంట్లో వాడి బదులు ఇంకెవరన్నా తిరుగుతూండకపోతే మనం బతకలేం" అని రెండు మూడు నిమిషాలు ఏదో పాత జీవితాన్ని సింహావలోకనం చేసుకున్నట్టుగా ఊహాప్రపంచంలో పడి, మెల్లిగా "మా బాబును తెచ్చి పెంచుకుందామా?" అంది.

బాబు ఆమె చెల్లెలి కొడుకు. సూర్యంకన్న రెండేళ్ళు పెద్ద. పుత్రులు పోవటం మామూలైనప్పుడు – ఒకసారి ఇతన్ని తెచ్చి పెంచుకోవాలనే ఉద్దేశం యీ దంపతుల్లో కలిగి, ఆ మాటలు యీ రెండు కుటుంబాల మధ్యా జరిగినై. కాని కాలయాపనలో సూర్యం జననంతో మళ్ళీ యీమాట లెవ్వరూ తలపెట్టలేదు.

ఇప్పుడు భార్య చెప్పిన మాటలు రాఘవయ్యకు చాలా సమంజసంగా తోచినై, బిడ్డను పోగొట్టుకున్న ఆవుక్కూడా ఆ తోలుతిత్తిలో గడ్డిపెట్టి తయారుచేసిన ఆ శవాకార్నాని చూడకపోతే తృప్తిలేదు. అది చలించకపోయినా తనతో ఆనందంగా గంతులు వెయ్యకపోయినా, తను పగలల్లా కష్టపడి చేలగట్టులమీద మేసివచ్చిన గడ్డిని పాలుగామార్చి యీ నిర్జీవపు బొమ్మకోసం పరుగుపరుగున ఇంటికివచ్చి తన వృథా ప్రయాసను గుర్తించినా – ఆ బొమ్మే దాని కొక తృప్తి! విధి వశాన్నైతేనేం, స్వయంకృతాపరాధన అయితేనేం– అసలు ఆనందం లభించనప్పుడు, దాని తావులో కనీసం దాని ఛాయనైనా చూసుకొని కృత్రిమానందాన్ని అనుభవించటం జంతువే మానవుడికి చూపుతోంది. ఏ ఇతర విజ్ఞానమూ లేని, భావాన్ని పైకి చెప్పగలిగే భాష లేని జంతువే యీ కొత్తరకం అనుభవాన్ని తెచ్చుకొంటున్నప్పుడు మానవుడైన రాఘవయ్య దీనికి ఆశించటంలో వింతేముంది?

అందుకనే భార్య సలహాకు రాఘవయ్య వెంటనే ఒప్పుకున్నాడు. కుమారుడికోసం హృదయంలో దాస్తూ వచ్చిన యీ అనురాగాన్ని యీ పరాయిబిడ్డకు చూపటం అదీ ఒక ఆనందమే! ఈ విధంగా 'బదులు' వస్తువును ఉపయోగించటం మనోవ్యాధికి ఒక విధంగా మందుగా కూడా అతనికి తోచింది.

6

అనుకున్న ప్రకారం పది రోజులు గడవక పూర్వమే బాబును తీసుకొచ్చారు. ఇందుకు అవతలి కుటుంబం కూడా ఏమీ అడ్డు చెప్పలేదు. వారు కూడా బీదవాళ్ళవటమూ, బాబుకు వ్యవసాయంతప్ప ఏ ఇతరపనీ లేకుండా ఉండటమూ, వారికి బాబులాటివాళ్ళు మరొక అయిదుగురు ఉండటమే దీనికి కారణాలు.

బాబు తెలివైన కుర్రాడు. పిల్లలులేని చాలామందికి తనలాటి కొడుకు కావాలనే ఆశను పెట్టగల ముఖం: వీటికి తోడు చాలా సౌమ్యుడు. లోకంలో తనకు ఎంతవరకూ పని ఉందో- తను ఈ లోకానికి ఎంతవరకూ ఉపయోగమో అంతవరకే ఉంటాడు. తను ఒక అణువై బతకటమే తనకు యీ ప్రపంచంలోపడ్డ శిక్ష అని అతని అభిప్రాయం. అందుకనే తన జీవితానికి ఏవో కనపడని గోడలు అడ్డుగా ఉన్నయ్యన్నట్టు ప్రవర్తిస్తాడు. ఆ గోడవతలి లోకం ఎలాటిదో అతను చూడదలుచుకోలేదు. తనకు తెలిసినదాన్ని జీవితంలో ఉపయోగించుకొనే అవకాశాలు లేవనీ, ఎన్నటికీ రావనీ, అతను ఒక్కసారే ఎన్నడో నిర్ణయించుకున్నాడు. తన దారిద్ర్యభారం తనకు లోకంలో ఇంతకన్న ఎక్కువ స్థానాన్ని ఇవ్వదనీ, అందుకు ప్రయత్నించటం వృథా ప్రయాసే కాకుండా ఇతర్లకన్నెర్రకు గురవుతుందనీ అతను ఎరుగును. అందుకనే జీవితంలోని ప్రతి అడుగునూ అతను లెక్కించి వేసుకుంటూ వస్తున్నాడు. ఈ వింత వ్యక్తిని మొదట చూసిన వాళ్ళు పిచ్చివాడుగానో, అమాయకుడుగానో గ్రహించటం జరుగుతూవస్తూంది.

ఇలాటి కొడుకునే యీ కుటుంబం ఆశించింది. కాని వారి గర్భాన పడ్డది దౌర్భాగ్యుడు; వాడైనా దేశాలపాలయ్యాడు. ఇక యీ పెంపుడు కొడుకు ఆ కొరత తీర్చేందుకు వచ్చాడు. ఏ నడవడితోనైతే యీ కుటుంబం ఇంతవరకూ బాధపడుతూ వచ్చిందో- సరిగ్గా దానికి ఎదురునడక గల వ్యక్తిని ఆ స్థానంలో చూడటం వారిని ఆనందింపజేసింది. దీన్ని వారు ఎండమావులుగా తెలుసుకుంటున్నా, వారి అంతరాత్మ దీన్ని కృత్రిమపుఛాయగా గుర్తిస్తున్నా, యీ కొడుకుమీదనే వారు తమ అనురాగబీజాల్ని నాటారు. విత్తులరూపాన కాదు, వృక్షాకారంలోనే!

ఈ బాబు ప్రవర్తన వారినే కాకుండా ఆ వీధిలోని తల్లిదండ్రులందర్నీ మరోవింత ప్రపంచానికి లాక్కువెళ్ళింది. తల్లులు తమ పిల్లలకు ఏమైనా నేర్పదలచుకుంటే - బాబును చూచి, ఏదో కొత్త సిద్ధాంతాలనూ, జీవితపు నడకనూ తాము యీనాడే కనిపెట్టినట్టు అతని శీలాన్నే దృష్టిలో ఉంచుకుని నూరిపోసేవారు. తండ్రులు తమకొడుకులకు ఏమైనా చెప్పదలచుకున్నప్పుడు 'బాబు అది చేశాడు, బాబు ఇదిచేశాడు' అనేవారు. బాబు చేసిన పనుల్నీ, చేసే పనుల్నీ సంతానాలు చెయ్యకపోవటం, చెయ్యలేకపోవటం తండ్రుల్ని కొంత అసంతృప్తికి కారణంగా చేసేవి! ఈ గొప్ప అంతా బాబుకే కాని ఆ కుటుంబానికి మాత్రం కాదు!

ఈ సంఘటనలతో రాఘవయ్య భార్యాసమేతంగా కొత్తరకం మనశ్శాంతిని అనుభవించసాగాడు. నానాటికీ బాబు మీద మక్కువ వారికి ఎక్కువ కాజొచ్చింది.

కాని లోకం దీన్ని కనిపెట్టింది; వేరొక రూపాన అర్థాలుతీసింది; రాఘవయ్యను ఇంకోవిధంగా విమర్శించసాగింది.

"కన్నకొడుకును దేశాలపాలు చేసుకొని పెంపుడు కొడుకును తెచ్చి పెట్టుకోవటం ఏం సుఖం?" అంది లోకం.

సూర్యానికి ఏలోకమైతే భయపడి, వాడిబారిని తప్పించుకోవటం ఎలాగా అని... మథనపడ్డదో, ఆ లోకమే వాడు వదలటాన్ని యీ దృష్టితో చూడగలిగింది. దానికి సూర్యం జ్ఞాపకమే లేదు. వాడి దుష్టకార్యాలనే అది మరిచిపోయింది. కాని రాఘవయ్య– బీదవాడు– ఒకరి జోలికి పోని సాధువు తన సంతానంతో తనకు గలగని ఆనందాన్ని అనుభవించగలగటమే అది క్షమించలేక పోయింది. దాని ఓర్పుకూడా పూర్తిగా జారింది. ఏ వ్యక్తిని ఎలా ఉపయోగించుకోవాలో తరతరాలుగా వస్తూన్న లోకచరిత్ర ఘట్టాలతో అది సంపాయించిన విజ్ఞానం ఏ విధంగానూ వృథా పోలేదు.

రాఘవయ్య అనుభవించే కృత్రిమానందాన్ని యీర్ష్యకాంతిలో కనిపెట్ట గలిగిన జనమంతా తమ మనశ్శాంతికి భంగం కలగకుండా– ద్రాక్షపళ్ళు అందనినక్కల్లాగు యీ ఆనందాన్ని 'పుల్లద్రాక్షలు'గా ఎత్తి చూపగలిగారు. లోకమంతా నిర్భాగ్యులమయమే అయినా, సౌఖ్యం ప్రతి వాళ్ళకూ అందుబాటులో ఉంటుంది. అందరూ సమాన సౌఖ్యాన్ని అనుభవిస్తూన్నా ఇది సాధ్యమే... కాని లోకంలో కొందరు అటూ, కొందరు ఇటూ ఉండటం వల్లనే జీవితం వింత వస్తువవుతోంది.!

రాఘవయ్య బైట కనిపిస్తే– అతనికి వినిపించేట్టు 'కొడుకును దేశాలపాలు చేసినవాడు' అని గుసగుసల్ని జారీచేస్తూ, అతను బాధపడటాన్ని చూసి, బాబులాటి సత్ప్రవర్తన గలవాణ్ని పెంచుకున్నప్పటికీ, అనుభవించే కృత్రిమానందం ఒక లెక్కలోనిది కాదని కృత్రిమంగా చూపి, తమకు తాము తృప్తిపడటాన్ని లోకం మెల్లిగా నేర్చుకుంది. బాబును తెచ్చుకున్న కొత్తల్లో లోకం తను అనుకున్నంత పాడుగా లేదని రాఘవయ్య అభిప్రాయపడ్డాడు. కాని యీ కొత్తవిధానాన్ని చూసి అతను ఆశ్చర్యపడి లోలోన కుంగిపోసాగాడు.

అతను అనుకునేవాడు: 'తప్పుచేసి ఎన్ని కొత్తవేషాలు వేసి దాన్ని దాచుకోవాలని ప్రయత్నిస్తే మాత్రం ఏం లాభం? ఎంతవాడైనా కన్న కొడుకుతో పెంపుడుకొడుకు ఏవిధంగానూ సాటిరాడు. నేను నాకే చేసుకుంటూన్న యీ మోసాన్ని లోకం గుర్తించ గలగటంలో తప్పేముంది? బాగుపడ్డవాళ్ళూ, చెడిపోయినవాళ్ళూ కష్టాలకోసమే జన్మించినవాళ్ళూ, సౌఖ్యపడేందుకు నోచుకున్నవాళ్ళూ– ఇంకా తలవెంట్రుకలన్ని రకాల వ్యక్తులతో నిండివున్న లోకంలో నేను నిర్భాగ్యుణ్నయ్యాక– నా విధి మాత్రం నన్ను ఏ విధంగా క్షమించ గలుగుతుంది?'

అతను అరుగు మీదికి వస్తే, వీధిలో ఆటలాడుకునే కుర్రవాళ్ళు "తాతా! నన్ను కూడా జైలుకు పంపుతావా?" అని హేళనచేసి గంతులేసేవాళ్ళు. లోకంలో ఏ మారుమూలనైనా ఆనందమూ, శాంతీ దొరుకుతయ్యేమోనని ఎవరి అదృష్టాన్ని వారు

ప్రయత్నించుకుంటూండగా- రాఘవయ్య ఇక ఆ ప్రయత్నంలోంచి కూడా విరమించవలసిన కాలం వచ్చిందని యీ హేళనలకు అర్థం.

ఇదివరకు మానుముఖం పడుతూన్న అతనిగాయం మళ్ళీ రేగింది. పూర్వంలాగు కాకుండా అది ఏ ఇతర మందుకూ సాధ్యపడనంత త్వరితగతిలో పెద్దదవసాగింది.

అతని మనశ్శాంతి పూర్తిగా హరించబడ్డది. బాబును చూసినప్పుడల్లా- పరాయిసొమ్మును దొంగిలించుకువచ్చి దాంతో ఆనందాన్ని అనుభవిస్తూండే సామాన్య మానవ హృదయం పడే వేదన అతన్ని బాధిస్తూ వస్తోంది. మొదట్లో ఏ దత్తపుత్రుడైతే తనకు మనశ్శాంతిని ఇవ్వగలిగాడో, వాడే అతని భయానికి కారణమయ్యాడు.

శరీరదారుఢ్యం బాగా తగ్గిన యీ యీడులో మానసికంగా కూడా ఒక పిడుగు దెబ్బను భరించటం అతనికి అతీతమయింది. దీంతో అతను మంచానపడ్డాడు. రోజురోజుకూ అతని వ్యాధి పెరగ జొచ్చింది. డాక్టరు వచ్చి మందిచ్చాడు. ఒక సాయింత్రం జ్వరం చాలా తీవ్రరూపందాల్చి ప్రమాదం చేసింది. కాని అతన్ని మృత్యువుమాత్రం దరిజేరలేదు. డాక్టరు చెప్పినట్టు అది ఫక్షవాతానికి మొదటి మెట్టు!

జ్వరం పదిహేను లంకణాలతో జారింది. ఈసారి బతకటంలోకూడా రాఘవయ్య ఏ ఆశాజ్యోతినీ చూడలేకపొయ్యాడు. ఇంతవరకూ తన మీద కత్తికట్టిన విధికి ఇంకా తనపైన కసి తీరలేదనే అతని అభిప్రాయం!

ఆనాటినుంచీ రాఘవయ్య మంచం వదలలేదు. ఏదో తింటూ, గాలిపీలుస్తూ పిచ్చి ఆలోచనలతో బాధపడుతూ ఇరవై నాలుగేసి గంటల రోజుల్ని బరువుగా గడపసాగాడు.

సంసారం బాగా చితికిపోయింది. అతనికి లోకంలోఉన్నదల్లా రెండెకరాల భూమి. ఇదివరకు సంపాయించింది సరిగ్గా ఆ కాలంలో పొట్టగడిచేందుకే సరిపడీ సరిపడకుండా పోయింది. మరి రెండు సంవత్సరాల నుంచీ అతను తన పొలంవైపు కూడా చూడలేదు. పొలంచేసేవాడికి కూడా అతని మీద దయలేదు. సమయం దొరుకుతే నెత్తిన చెయ్యి పెడదామనే రకం మనుషుల్తో అతను జీవయాత్ర గడపవలసి వచ్చింది.

ఈ కష్టకాలంలో తన పలుకుబడి మీదనైతేనేం, తనకున్న యీ కొద్ది ఆస్తివల్ల నయితేనేం కొద్దికొద్దిగా వడ్డీల మీద డబ్బు అప్పుకు తెచ్చాడు. ఇక అప్పుకూడా దొరికేట్టు లేదు. ఒక్క సత్ప్రవర్తనే లోకంలో డబ్బు ఇప్పించగలిగిందైతే ప్రతివాళ్ళూ హాయిగా ముందుగా దీనిసంపాదనకే బయలుదేరేవారు! మరీ అతను మంచాన పడ్డప్పటినుంచీ అప్పులవాళ్ళు ఇంటిచుట్టూ తిరగటం మొదలెట్టారు. మృత్యువనేది తను వరించే వ్యక్తికేకాక పై వాళ్ళకు కూడా కాస్త భయంకరరూపాన్నే చూపుతూంటుంది కాబోలు!

తనకు మందులూ మాకులూ, సంసారం గడవటమూ మొదలైన ఖర్చులన్నీ చివరిసారి భూలోకవాయువును పీల్చేదాకా తప్పనివే! తనకున్న రెండుయెకరాల భూమి అనుభవించేందుకు ఇంకోతరం వాళ్ళు కూడా లేరు. అధవా ఆ సొమ్ము ఏమన్నా మిగులుతే బాబే దాన్ని తీసుకుంటాడు. ఈ ఆలోచనతో అతను తన భూమిని అమ్మేందుకు నిర్ణయించుకున్నాడు. భార్యకూడా గత్యంతరం లేకపోవటంవల్ల దీనికేమీ అడ్డు చెప్పలేదు.

బాబు వెళ్ళి భూమి అమ్ముకు వచ్చాడు. కొంత సొమ్ముతో ఇదివరకు రాఘవయ్య చేసిన బాకీలు తీరినై. ఏదెల్లావున్నా వట్టి సత్ప్రవర్తన కోసమే బతికికూర్చున్న వాడికి ఇవేమీ తప్పనివి అయినై... మిగతాసొమ్ము ఇంటిఖర్చులకింద వాడేందుకు ఉంచారు. అదికూడా అయిపొయ్యాక లోకంలో ఇంకేంచేసి జీవించాలనే సమస్య రాఘవయ్యకు రాలేదు. ఏ రోజుకారోజే బతకటమనేది సమస్యగా అతని జీవితంలో రావటమే దీనికి కారణం.

ఒక నెల గడిచాక రాఘవయ్యకు ఇంకో వ్యాధి కూడా ప్రారంభమైంది. డాక్టరు దీన్ని క్షయగా సూచించి, గాలి మార్చటం అవసరమని చెప్పాడు. ఈ విషయం మీద ఆ దంపతుల మధ్య కొద్ది చర్చ కూడా జరిగింది. చావసిద్ధమైన తనకు ఇదొక బాధ కాదనీ, అనవసరంగా ఉన్నడబ్బు కాస్తా ఇప్పుడు ఖర్చు చేసుకుంటే తాము లోకంలో నిరాధారులవుతామనీ రాఘవయ్య చెప్పాడు. ఇందుకు భార్య మొదట ఆటంకాలూ చెప్పినా, తరువాత ఒప్పుకోక తప్పిందికాదు.

ఈ వ్యాధితో పెదనాన్న మంచానపడ్డాక, బాబు అతనికి చేసే సపర్య కూడా ఎక్కువైంది. ఆ రోగిష్టి మంచంపక్కనే కూర్చొని ఎప్పుడూ ఏదో చదువుకుంటూ మధ్య మధ్య పెదనాన్న అవస్థకు జాలిగా ఆలోచించుకుంటూ, లోకంలోని బాధనంతట్నీ ఆ ప్రదేశంలోనే చూస్తున్నట్టు భావిస్తుండేవాడు. డాక్టరుదగ్గరకు వెళ్ళి మందుతేవటమూ, సకాలానికి పెదనాన్న చేత మందు తాగించటమూ, ఈగలు పైన వాలి పెదనాన్నను చీకాకుపరచకుండా విసరటమూ- మొదలైన పనుల్లో అతను ఎన్నడూ అశ్రద్ధచూపలేదు.

ఈ రకం దయ రాఘవయ్యకు భరించరానిదైంది. బాబు ముఖంలోకి చూసి, 'ఇలాటి కొడుకు నాకుండరాదా? వీడి స్థానంలోనే సూర్యం వుంటే నేనెంత ఆనందించేవాణ్ని! లోకమూ, విధీ నన్ను విడిచినా - నా దగ్గరేముందని, ఏ ప్రతిఫలాన్ని ఆశించి బాబు నా సేవకు సిద్ధమయ్యాడు?' ఎప్పుడూ ఇదే ఆలోచనతో గడిపేవాడు.

ఒకనాడు బాబు పెద్దమ్మతో అన్నాడు: "అయితే పెద్దమ్మా! ఎవరో పెదనాన్నను తిడుతూంటే విన్నాను. సూర్యాన్ని దేశాల మీదికి తరిమాడని వాళ్ళు విమర్శించుకుంటున్నారు...."

ఆమె వెంటనే మాటల ధోరణిని తప్పించాలని చూసింది. బాబుకూడా ఆ విషయాన్ని మళ్ళీ తరచలేదు. ఈ ప్రసంగం మాత్రం రాఘవయ్య చెవిన పడ్డది. తన గాయం ఇక మానుముఖం పట్టటం కల్ల! గతించిన బాధావహమైన ఆ విషయా లన్నింటినీ తను మరిచినా, మరిచిపోగలిగినా - లోకం తనకు జ్ఞాపకం చేస్తూంటుంది. అందువల్లనే తనది తప్పుకాదనే మాటను అంతరాత్మతో ఎంతో ఘోరంగా పోరాడినా తను నమ్మలేకపోతున్నాడు. ఏనాటికైనా సూర్యమే యీ ఇంటి గుమ్మమెక్కుతే - తను లేచి వెళ్ళి వాణ్ని ప్రార్థిస్తాడు- ఈ ఒక్క తప్పునూ క్షమించమని! బలహీనుడికి న్యాయాన్ని సంపాయించగల కన్నీరయినా తనకు ఆ సమయంలో సహాయాన్ని చెయ్యలేకపోతుందా?

7

ఒకనాడు అన్నపూర్ణ పేర ఉత్తరం వొకటి వచ్చింది. అంతవరకూ ఆమె జీవితంలో ఆమె పేరున ఉత్తరం ఎప్పుడూ రాలేదు. ఏదో గాభరాగా బాబు చేతికిచ్చి చదవమంది.

అతను ఉత్తరం విప్పి, పైనుంచి కిందికొకసారి చూసి, "సూర్యం రాశాడు" అన్నాడు.

రాఘవయ్య మంచంలోలేచి కూర్చున్నాడు. ఆమె చెవులు రిక్కించింది. ఇద్దరూ ఒక్కసారి ఆశ్చర్యంతో 'ఆఁ' అని మూలిగారు.

"ఏం రాశాడూ?" అంది తల్లి ఆత్రుతతో.

"చదువు" అన్నాడు రాఘవయ్య.

బాబు చదవ నారంభించాడు-

"ప్రియమైన అమ్మా!

ఇప్పుడు నేను మెడ్రాస్ చేరుకున్నాను. ఈ మూడు సంవత్సరాల్లోని రోజులు ఎల్లా గడిచాయో నే నిప్పుడు రాయలేను... ఇప్పటికి కాని నాకు రోజులు కలిసిరాలేదు. ఇక్కడ ఒక ఫిలింకంపెనీలో మంచి ఉద్యోగాన్ని సంపాయించాను. ఎప్పుడో ఒకనాడు నీ దగ్గరికి వస్తాను.

-సూర్యం'

"అంతేనా? ఇంకేమీ లేదా?" అన్నాడు రాఘవయ్య.

"అంతే!"

"ఇట్లా ఇవ్వు" అని ఉత్తరం తీసికొని దృష్టినంతట్నీ కేంద్రీకరించి చూశాడు. అతను విన్నదానికన్న ఎక్కువేమీ ఆ ఉత్తరంలో లేదు.

తనను గూర్చి వాడేమీ రాయలేదన్నమాట! ఉత్తరం కూడా తల్లిపేరనే రాశాడు. తనను మరిచిపొయ్యాడు కాబోలు! ఔను– మూడు సంవత్సరాలు వాడు పడ్డ బాధలకు కారణమైన తనను గూర్చి ఆలోచించేందుకైనా వాడికి మనస్సు ఒప్పుతుందా?.. కాదు– అలా ఎప్పటికీ కాదు. తనంటే వాడికి పంచప్రాణాలూను. చిన్నతనంలో జబ్బు చేస్తుందని చిరుతిండ్లకు తల్లి అడ్డంపడ్డా తనుమాత్రం చాటుగా వాడికి అన్నీ కొనిపెట్టటాన్ని వాడు తేలిగ్గా మరిచిపోయి వుండడు. తనకు వాడు ఎన్నడూ అన్యాయం చెయ్యడు. తను శిక్షించివున్నాసరే– ఇవ్వాళ కాకున్నా, రేపైనా తన కౌగిలికోసం వాడు ఆత్రుతపడకపోడు.

ఈ చివరి ఆలోచనతో అతనికి మూడేళ్ళనుంచీ కరువైన మనశ్శాంతి కొద్దిగా లభించింది. రెండు నిమిషాలపాటు అతని ముసలిముఖంలోని ముడతలన్నీ మాయమయినై. లోకం ఇంకా జీవించతగ్గదనే ఆశ వొకటి అతనిలో కలిగింది. ఈ ఉత్తరం ఇంట్లోకి కొత్త ఆనందాన్ని తోడి తెచ్చింది. తల్లికి కూడా పట్టరాని ఆనందమయింది. ఇంట్లో ఒక చిన్న విందులాగు భోజనా లయినై, రాఘవయ్యకు వ్యాధి మొదటినుంచీ రుచించని భోజనం యీనాడు చాలా రుచికరంగా వుంది. విధితోడి ఆటరంగంలో ఇదివరకు తను ఎన్నిసార్లు ఓడిపోయినా యీ చివరిసారి గెలిచి, తన కొడుకును తెచ్చుకోగలిగాడన్నమాట?

కొడుకుమీద అతనికి కొత్త ఆశలు బయలుదేరినై. వాడు... తన నిష్ప్రయోజన సంతానం సంపాదనలో పడ్డాడు! ఎలాగైతేనేం అభివృద్ధిలోకి వచ్చాడు. తనకు కావలసింది అదే! ఈ కొడుకువల్ల తను సర్వనాశనమయ్యానని ఒకనాడు తను తలిచింది పొరపాటు! తనెంత ఖర్చుపెడితేనేం? ఎంత బాధ పడితేనేం? ఈనాడు యీ కొడుకును చూస్తే ఎంత తృప్తి కలిగింది! జీవితంలో ఇంతవరకూ తనుపడ్డ కష్టాల కన్నింటికీ యీ ఆనందం ఒక ప్రతిఫలమేమో? గడచిన రోజులే మంచివనే అభిప్రాయపడుతూ వచ్చిన రాఘవయ్య యీనాడు ఇంకా ముందున్న రోజుల్లోనే ఎక్కువ సౌఖ్యం ఉందనే నమ్మకానికి దిగాడు.

ఇకముందు అందరి తండ్రులలాగు తనూ గౌరవంగా తలెత్తుకు తిరుగుతాడు. ఒకనాడు వాడు తన యీ పాత ఇంటికే వస్తాడు. వాడి సంస్కారమూ, లోకం దృష్టిలో వాడికున్న గౌరవమర్యాదలూ, అన్నీ తనకు కూడా వర్తిస్తయ్. ఈ ఇల్లు– యీ పూరిపాకే మేడౌతుంది. వాడికి త్వరగా పెళ్ళిచేసి, మనమణ్ని కూడా ఎత్తుకు తిరిగే అవకాశం తనకు వెంటనే వస్తుంది. తను ఆ జీవితం కోసమే వేచి కూర్చొని అందాకా బతికి ఉంటాడు... తన కొడుకు సంపాదనను తినటంలో తనకు కలిగే తృప్తి అతని ఊహాప్రపంచం కూడా దాటిపోయింది. ఏ కొడుకు కోసం తను ఇంతవరకూ దుఃఖబాష్పాల్ని రాల్చాడో, ఆ కొడుకు ఇప్పటినుంచీ తన ఆనందబాష్పాలకు కారకుడయ్యాడు!

అన్నపూర్ణ అప్పుడే వెళ్ళి యీ సంగతి పేటంతా చెప్పి వచ్చింది. ఆమె తనకు కలిగిన ఆనందంలోని కొంతభాగాన్ని అవసరమున్నా లేకున్నా– ఇతర ప్రజలకు కూడా పంచాలనీ చూసింది. అదే ఆమె తృప్తికూడా!

ఆనాడు బాబుచేత ఉత్తరం రాయించింది. అందులో తండ్రి రుగ్మతను గూర్చి పేర్కొంది. ఇంటి పరిస్థితుల్ని గూర్చి రాయటమా, మానటమా అనే చర్చ వచ్చింది.

"అవన్నీ ఇప్పుడు రాసి వాడి మనస్సు పాడు చెయ్యటం దేనికీ?" అన్నాడు రాఘవయ్య:

"ఏదో మంచి ఉద్యోగం సంపాయించానని రాశాడుగా! ఏమైనా డబ్బు పంపమని అడుగుదాం" అంది భార్య.

"వాడికి అక్కడ ఎన్ని ఖర్చు లుంటయ్యో! పట్టణవాసమాయె! అయినా, వాడిదగ్గరుంటే పంపకపోతాడా? అనవసరంగా మనం రాయటం దేనికి?" కష్టాల్లోపడి వాడు సంపాయించిన లోకానుభవాన్నీ, విజ్ఞానాన్నీ, సంస్కారాన్నీ రాఘవయ్య వేసిన అంచనా అదీ!

"వాడేమన్నా పరాయివాడా– రాస్తేయేం?"

"ఎలాగో రోజులు గడుస్తున్నయ్‌గా - ఇప్పుడేం వద్దు."

చివరకు ఆ సంగతేమీ రాయకుండానే ఉత్తరం ముగిసింది.

ఒకవారం గడిచాక సూర్యం దగ్గర్నుంచి జవాబు వచ్చింది. ఇందులోకూడా తండ్రి మాట ఎత్తలేదు. అసలు ఆ విషయాన్ని తను చదవనట్టే నటించాడు. తల్లి క్షేమాన్ని మాత్రం అడిగాడు. ఎప్పుడో వస్తాననే రాశాడు. కాని ఎప్పుడో నిర్ణయించలేదు... అంతకన్న ఆ ఉత్తరాన్ని గూర్చి తెలుసుకోదగ్గ విశేషాలు లేవు.

ఈ ఉత్తరంతో రాఘవయ్య అంతరాత్మ మానవుడి శక్తికి మించినంతగా తిరుగుబాటు చేసింది. అతను యీ మధ్య కొత్తగా నిర్మించుకున్న మాత్రంగా పునాదుల్తో సహా పడిపోయినై. జీవితం క్షణక్షణానికీ ఊసరవెల్లిలాగు రంగుల్ని మార్చుకోవటం అతనికి కొత్త కాదు కాని... ఆ అనుభవాన్ని మాత్రం అందరు మానవుల్లాగే అతనూ జీవితంలో ఏ విధంగానూ ఉపయోగించుకో లేకపోతున్నాడు.

వాడు తనను క్షమించటం ఇక సంభవం కాదు! తనలాటి ద్రోహిని ఎలా క్షమిస్తాడు? వాడికి కన్నతల్లి తప్ప యీ ప్రపంచంలో ఇంకొక ఆత్మబంధువు లేడు. తను వాణ్ని దయకోసం ప్రార్థించటం కూడా వృథా ప్రయాసే! తనను ఇదివరకు మృత్యుదేవత కరుణించింది– మళ్ళీ ఘోరతరకష్టాల్ని అనుభవించేందుకే!

ఈ ఉత్తరాన్ని గూర్చి ఎక్కువ చర్చ జరగలేదు. రాఘవయ్య ముఖంలో అప్రయత్నంగా ఏర్పడ్డ వెలవెలపాటును బలవంతాన ఆపుకున్నాడు. చీకటిపడ్డాక హృదయంలో దాగని ఆరాటమంతా కన్నీటిరూపాన బైటపడ్డది.

8

ఈరోజునుంచే రాఘవయ్య వ్యాధి మితిమీరింది. అది యీ ప్రపంచంలోని ఏమందులకూ లొంగేది కాదన్నట్టుంది. తనకు అవసానదశ చాలా దగ్గర్లోనే వుందనే నిశ్చయ మొకటి రాఘవయ్యను పీడించసాగింది.

అన్నపూర్ణకు ఆత్రుత ఎక్కువైంది. బాబు చేత మళ్ళీ ఉత్తరం రాయించింది– "నాన్న చాలా ప్రమాదస్థితిలో ఉన్నాడు. మందులక్కూడా ఇబ్బంది పడుతున్నాం. నువ్వొకసారి వచ్చి వెళ్ళు–" యీ మాటల్నే అనేక రకాలుగా రాయించింది. దీనికి జవాబుగా తనకు చాలా పనులున్నయ్యనీ, ఇప్పట్లో రాలేననీ, సాధ్యమైనంత త్వరలో వచ్చేందుకు ప్రయత్నిస్తాననీ ఉత్తరం వచ్చింది. ఈమాట మళ్ళీ రాఘవయ్య ఆశాజ్యోతిని రేపింది. కాని, యీసారి ఆ ఆశను భరించేందుకు అతనిలో శక్తి లేకపోయింది. జీవితంలోని సౌఖ్యదినా లేమన్నా ఉన్నా, ప్రకృతి మాత్రం దయ చూపకపోవటం మానవమాత్రుడైన రాఘవయ్యపట్ల కూడా మిథ్య కాలేదు.

రాఘవయ్య యీ జీవితానికంతకూ ఇక ఒక్క కోర్కెను మిగుల్చుకున్నాడు. ఇక యీ విషాదనాటకం నుంచి తను విరమించటమే ఆ తుదికోర్కె!

అటు కొడుకు కానీ, ఇటు తండ్రి కానీ యీ శిక్ష పడటమే సూర్యం జీవితంలోని కొత్తమెట్లను ఎగబాకేందుకు వచ్చిన అవకాశమని తలచలేకపొయ్యారు.

మరి రెండు రోజులకు దగ్గుతోపాటే రాఘవయ్య రక్తం కూడా వదలసాగాడు. ఈసారి కొడుకును రమ్మని ప్రాధేయపడుతూ ఆమె ఉత్తరం రాయించింది. వాడు వస్తాడనే ధైర్యాన్ని భర్తకు ఎన్నోసార్లు చెప్తోంది. కాని అతను మాత్రం విని, నవ్వి ఊరుకోసాగాడు.

ఈ ఉత్తరానికి జవాబు రాలేదు. ఆమె ఆత్రుత హెచ్చు కాజొచ్చింది. బాబు తన శక్తివంచన లేకుండా సపర్యలు చెయ్యసాగాడు.

అయిదోనాటికి ఇక బ్రతుకుతా ననే ఆశలేకుండానే రాఘవయ్య అస్తమయంకోసం ఎదురు చూడసాగాడు. "వాడు వస్తాడు" అని భార్య అన్నమాట ఎక్కడో వినిపిస్తూన్న రాఘవయ్య నిజంగా చద్దామనే పాడు ఉద్దేశం మాయమవ సాగింది. కాని కోర్కెలన్నీ తీరటమంటూ మానవజీవితంలో ఉంటే ప్రతివాడూ ముందు ఆయుస్సుకోసం దేవులాడేవాడు!

ఆ సాయింత్రానికి డాక్టరు ఆశలు వదులుకున్నాడు. భార్య ఏడుస్తూ కూచుంది. సాయింత్రం సూర్యాస్తమయం కాక పూర్వమే రాఘవయ్య యీ లోక కష్టసుఖాలనుంచి విరమించాడు.

పేటలోని వారంతా వరసాగ్గా వచ్చి, ఎవరికి తోచిన సద్గుణాల్ని వారు రాఘవయ్యకు అంటగట్టి - రాఘవయ్యను మాటల్లో మాత్రం ఒక ఆదర్శప్రాయమైన వ్యక్తిగా గుర్తించారు. బతికి శత్రువైన రాఘవయ్య చచ్చి మిత్రుడయ్యాడు!

ఆమె ఏడ్చి ఏడ్చి "నాయనా! వారు పొయ్యారని టెలిగ్రామివ్వు" అంది. బాబు వెళ్ళి టెలిగ్రాం ఇచ్చి వచ్చాడు.

ఈ టెలిగ్రాంకు తెల్లారుతుండగా జవాబు వచ్చింది. అది టెలిగ్రాఫ్ మని ఆర్డరుతో సహా. టెలిగ్రాంలో 'తండ్రిగారి కర్మలకు' అని మాత్రం వుంది.

"డబ్బు ఎంత?" అంది ఆమె.

"నూట యాభై."

ఆమె మండిపడ్డది: "జీవితంలో ఇన్ని కష్టాల్ని అనుభవించాక - బతికి ఉండి గడిపిన రోజులు చచ్చాక గడవక పోతయ్యా? కొన్నికోట్ల మృతశరీరాల్ని తన గర్భంలో దాచుకున్న భూమాతకు ఈ ఒక్క శవమూ ఎక్కువ కాదుగా! వాడి చిన్నతనమంతా వాడి దుర్వ్యసనాలకు గాను నేను చాటుచాటుగా డబ్బులిచ్చాను. నా నగల్ని కూడా ఇచ్చాను. మళ్ళీ ఆ డబ్బు వాడిస్తాడని కాదు! వాడి డబ్బు కోసమే నేనిక్కడ - యీ శవం దగ్గిర కూర్చోలేదు. బాబూ! నాకు వాడి సహాయం ఇదేగా? మనిఆర్డరు తిప్పి పంపేయ్. ఆ డబ్బును తీసుకుంటే వారి ఆత్మకూడా దుఃఖిస్తుంది."

పోస్టు బంట్రోతు తన మామూలుకోసం ఒక నిమిషం చూచి, నిరాశ చేసికొని వెళ్ళిపోయాడు.

బాబు మాత్రం నిట్టూర్చి అన్నాడు: "పెద్దమ్మా! మాకూ కాస్తో కూస్తో వుంది. దానిమీద బతకలేకపోము. నన్ను యీ రెండు సంవత్సరాలూ కడుపులో పెట్టుకొని కాపాడావు. ఇక నీ జీవితాంతం వరకూ నిన్ను నేను పెంచుకుంటాను."

ఆమెకు ఆశ ఒక పెద్దకెరటంలాగు ఎదురైంది. ఈ పాప భూయిష్ఠ ప్రపంచంలో - జీవితంలో, ఆమెకు ఒక్క కృతజ్ఞుడు మాత్రం కనిపించాడు.

"ఇంకా ఇక్కడ నీకేముంది పెద్దమ్మా? రేపే మా వూరు వెళ్ళిపోదాం" అన్నాడు బాబు.

అంత దుఃఖంలోనూ, సంతోషంతో ఒణికే కంఠంతో, బాబు తల నిమురుతూ ఆమె అంది : "సరే- నాయనా!"

- అక్టోబర్, 1942